

Hlavní determinační vztah předpokládá hlavní člen determinovaný a hlavní člen determinující. Hlavní člen determinovaný je člen nezávislý a hlavní člen determinující je takový, který může determinovat jen nezávislý člen. Gramatická forma hlavního členu determinujícího může ve větě suplovat hlavní člen determinovaný. To jsou věty dvoučlenné, se subjektem a predikátem: není-li subjekt přítomný, je aspoň možný. Proti nim stojí věty s jediným hlavním členem, který nedeterminuje a nemůže determinovat jiný člen věty, ale sám může být determinován. K hlavní a vedlejší determinaci pak může ještě přistoupit mezistupeň, tzv. polopredikace.

Ve jmenovaných oborech však celkově převažují explicitní texty mající charakter vyjádření rozvíteho. Následující úryvek je toho výrazným příkladem:

(D) Pozorujeme sice, že určité kategorie myšlenkové se vyjadřují často „přirozeně“ (neboť je to základní, dominantní způsob jejich vyjádření) určitými kategoriemi syntaktickými (např. činitel děje se vyjadřuje „přirozeně“ podmětem), mohou se však vyjadřovat i jinak (např. činitel děje může být vyjádřen i příslovečným určením nebo přívlastkem) a na druhé straně může táž kategorie syntaktická poukazovat k různým kategoriím obsahovým (např. podmět může označovat činitele děje i nositele vlastnosti nebo stavu i předmět činnosti – v pasivní a reflexivní větě). Syntaktické kategorie jsou tedy – vzhledem k vyjadřovaným obsahům – zároveň synonymní i homonymní. Nejde tu, vyjádřeno v termínech moderní logiky, o vzájemné jedno-jednoznačné přiřazení, nýbrž o vztah mnoho-mnohoznačný.

10.1.2.2 Pokud jde o **implicitnost**, uplatňuje se typicky zejména mezi větými celky v textu v případech, kdy jejich vzájemný obsahový vztah není vyjádřen nějakým spojovacím výrazem. Např.:

Měříme-li spektrum, monochromatické spektrum se projeví jako úzká čára. Zkusíme-li změřit spektrum třeba roztoku molekul při pokojové teplotě, nikdy úzké čáry neuvidíme.

Mezi obsahy obou větých celků (souvětí) je zřejmě vztah „odporovací“, který lze explicitně vyjádřit spojovacími výrazy jako *avšak, ale, ovšem, jenže*. Také větu *Nadšenci kolem charizmatických vůdců nejrůznějšího zaměření se vyskytovali ve všech dobách* lze zexplicitnit doplněním dvou rozvíjejících výrazů, v právě uvedené podobě jakoby vypuštěných: *Nadšenci seskupení kolem charizmatických vůdců majících nejrůznější zaměření se vyskytovali ve všech dobách*.

10.2 ■ ZHUŠTĚNOST VERSUS UVOLNĚNOST TEXTOVÉ STAVBY HIERARCHIZACE

10.2.1 ZHUŠTĚNOST VS. UVOLNĚNOST

Myšlenkový obsah, který je předmětem nějakého sdělení, musí jeho autor zpracovat a uspořádat mimo jiné tak, aby ho bylo možno vhodně jazykově vyjádřit. Týká se to nejen stránky lexikální (pojmenovací), ale i syntaktické (usouvztažňovací). Základní, elementární jednotka sdělení se nazývá výpověď a její obvyklou gramatickou formou je věta. Autor tedy uspořádává myšlenkový obsah, který zamýšlí sdělit, tak, že jej artikuluje a organizuje do takových dílčích strukturních myšlenkových útvarů – nazýváme je *propozice* –, které jsou vhodné pro vyjádření nějakým gramatickým typem věty. Např.: *Obecná teorie relativity je založena na třech principech. – Tyto komplikace se vyskytovaly zřídka. – Jedno z řešení představuje spektroskopie. – Výsledek byl neočekávaný.* Všimněte si, že pro českou větu je typické, že jejím organizačním centrem neboli predikátem (a to i na rovině obsahové, *propoziční*) je sloveso v tzv. tvaru určitém (vyjadřujícím mluvnickou osobu, číslo, čas, způsob a rod): *je založena, vyskytovaly se, představuje, byl.*

10.2.1.1 Také následující ukázka představuje jednu jedinou větu, jejímž predikátem je sloveso *vyzvala*:

Mezinárodní konference o hodnotě a zhodnocování přírodovědných sbírek konaná v Manchesteru ve Velké Británii v dubnu 1995 vyzvala všechny vlády k podpoře muzeí a jiných institucí zajišťujících péči o přírodovědné sbírky, jejich užívání a další rozvoj.

Tato věta je nejen poměrně dlouhá, ale též, a to je podstatné, obsahově velmi bohatá, mohli bychom říci „nabitá“ mnoha informacemi. Tomuto našemu intuitivnímu zjištění odpovídají některá konkrétní jazyková fakta obsažená v textu: Vedle predikátového slovesa ve tvaru určitém (vyzvala) objevují se v něm některé další výrazy původem slovesné povahy (vyznačili jsme je odchylným typem písma): *konaná, k podpoře, zajišťujících, péči, užívání, rozvoj*. Mohli bychom říci, že reprezentují **skryté predikace** (a potažmo též propozice), takže ona obsáhlá věta představuje vyjádření, které má povahu komplexní, **kondenzovanou (zhuštěnou či sevřenou)**.

Kondenzované vyjadřování má své přednosti (především svou koncizností a jistou stručností, možná i elegancí), ale též nevýhody z hlediska čtenáře (vyžaduje jeho větší psychické úsilí při identifikaci a interpretaci skrytých predikací a vztahů mezi odpovídajícími propozicemi). Lze se o tom přesvědčit tím, že ony predikace skryté rozvedeme na predikace explicitní (se slovesem ve tvaru určitém), tj. zrekonstruujeme je do formy větné (ať už půjde o věty hlavní, nebo vedlejší). Například takto:

V dubnu 1995 se konala v Manchesteru ve Velké Británii mezinárodní konference o zhodnocování přírodovědných sbírek. Vyzvala všechny vlády, aby podporovaly muzea a jiné instituce, které zajišťují, aby se o přírodovědné sbírky pečovalo, aby se jich užívalo a aby se dále rozvíjely.

Toto znění je jen o málo delší, zato však pro čtenáře snazší, jasnější. Tím nechceme říci, že by snad ono kondenzované vyjádření bylo v zásadě pochybené, chtěli jsme tu jen předvést dva různé možné způsoby vyjádření a ukázat, v čem je jejich podstata a stylistická hodnota. Je ovšem pravda, že leckdy se nadměrná zhuštěnost, a tím i strukturální komplikovanost a nedostatečná přehlednost některých vědeckých textů jeví jako nevhodná, nežádoucí. Obecně bychom mohli říci, že čeština dává do velké míry přednost vyjádření slovesnému (tedy větnému) před jmenným, avšak na druhé straně nepřeje příliš složitým, tedy ne dosti přehledným, souvětným strukturám. (Ještě se k této věci vrátíme.)

10.2.1.2 Existuje několik postupů a gramatických prostředků, kterými je možné dosáhnout zhuštěného, kondenzovaného vyjádření; liší se mezi sebou stupněm kondenzovanosti, jehož se tím či oním prostředkem dosahuje.

(a) Nejvolnější, a tedy „nekondenzované“ je pochopitelně spojení dvou samostatných vět, které následují v textu po sobě, a každá z nich je ukončena tečkou:

Hlavní zrcadlo dalekohledu je z křemene s velmi, malou tepelnou roztažností. Váží 820 kilogramů. Jeho průměr je 2,4 metru. Povrch zrcadla je neobyčejně hladký.

Poněkud těsnějšího, sevřenějšího spojení dosáhneme, nahradíme-li tečku středníkem, a zejména čárkou anebo nějakým spojovacím výrazem povahy slučovací (nejslabším z nich je spojka a):

Hlavní zrcadlo dalekohledu je z křemene, váží 820 kilogramů a jeho průměr je 2,4 metru; povrch zrcadla je neobyčejně hladký.

Jednání se ukázala neúspěšná a Karel IV. se rozhodl korunovací si vynutit.

Jednání se ukázala neúspěšná, a proto se Karel IV. rozhodl korunovací si vynutit.

(b) Výrazně těsnější spojení se vytvoří, jestliže jednu z vět podřadíme nějaké větě druhé, učiníme ji na ní závislou (vznikne tak podřadné neboli hypotaktické spojení vět, na rozdíl od spojení sub (a), souřadných neboli parataktických). Např.:

Když / Protože se jednání ukázala neúspěšná, Karel IV. se rozhodl korunovací si vynutit.

Dosáhl tím velkého úspěchu a ten mu otevřel cestu k vědecké kariéře. → Dosáhl tím velkého úspěchu, který mu otevřel cestu k vědecké kariéře.

(c) Ještě těsnějšího spojení dosáhneme, jestliže uijeme místo slovesného tvaru určitého (který vždy zakládá vyjádření formou věty) buď některého z tzv. tvarů neurčitých, tj. přechodníku (dnes už ovšem málo užívaného) a infinitivu, anebo slovesného substantiva nebo adjektiva. Takovéto výrazy, zčásti povahy jmenné, nemají platnost větnou, jsou jenom členem nějaké věty, a představují tedy velmi těsné spojení.

Několik příkladů na různě těsná spojení vět a na tzv. **nominalizace** vět:

Záhy, r. 1926, dosáhl habilitace a stal se zanedlouho potom zástupcem svého už těžce nemocného učitele. → Když záhy, r. 1926, dosáhl habilitace, stal se pak zanedlouho... → Dosáhnuv záhy, r. 1926, habilitace, stal se zanedlouho... → Po dosažení habilitace r. 1926 stal se zanedlouho zástupcem svého už těžce nemocného učitele.

Tyto výzkumy nemohly však být uznány, neboť nesplňovaly všechny závazné podmínky. → Tyto výzkumy nemohly však být uznány, protože/vzhledem k tomu, že nesplňovaly všechny závazné podmínky. → Tyto výzkumy nemohly však být uznány pro nesplnění všech závazných podmínek.

Žijeme v době, kdy jsou vysoko ceněny chladné rozumové schopnosti. → Žijeme v době vysoko oceňující chladné rozumové schopnosti.

Neměl už možnost, aby tento experiment dovedl k zdárnému výsledku. → Neměl už možnost dovést tento experiment k zdárnému výsledku.

Ideálním stavem by bylo, abychom/kdybychom našli konkrétní rovnováhu mezi rozumem a pocity. → Ideálním stavem by bylo nalézt/nalezení rovnováhu /rovnováhy mezi rozumem a pocity.

Jako prionové onemocnění dnes označujeme všechny nemoci, které jsou způsobeny abnormálním metabolismem a konformací. → Jako prionové onemocnění dnes označujeme nemoci způsobené abnormálním metabolismem a konformací.

Generace znamená společenskou skupinu lidí, kteří žili a působili v téže době a byli v době, kdy jejich bytosti byly nejnímavější a nejovlivnitelnější, ztvárňování týmiž poměry fyzickými i duchovními. → Generace znamená společenskou skupinu lidí ži-

jících a působících v téže době, kteří byli ztvárňováni týmiž poměry fyzickými i duchovními právě tehdy, kdy jejich bytosti byly nejnímavější a nejvíce podléhaly vlivům. → Generace znamená společenskou skupinu v téže době žijících a působících lidí ztvárňovaných v době největší vnímavosti a ovlivnitelnosti jejich bytostí týmiž poměry fyzickými a duchovními.

Moderní člověk si navykl//je navyklý na rychlé pokroky vědy a obvykle si ani neuvědomuje, že... → Moderní člověk, (jsa) navyklý na rychlé pokroky vědy, si ani neuvědomuje...

Předně jde o nerozpustný agregát, který když byl denaturován a poté renaturován, ztrácí schopnost vyvolat onemocnění. → Předně jde o nerozpustný agregát, který (byv) denaturován a poté renaturován ztrácí schopnost vyvolat onemocnění.

Adolf Portmann byl posledním výrazným představitelem tzv. kontinentální školy v biologii a jedním z neoriginálnějších myslitelů ve svém oboru. → Adolf Portmann, představitel tzv. kontinentální školy v biologii, byl jedním z neoriginálnějších myslitelů ve svém oboru.

Několik dalších příkladů různých nominalizačních variant:

Tradiční věda se sice tomuto novému směru stavěla na odpor, avšak přesto nabýval postupně na síle.

Třebaže /Ačkoli /Přestože /Přesto, že /I když se tradiční věda stavěla...

Bez ohledu na to, že se tradiční věda...

Navzdory tomu, že se tradiční věda...

Nehledě na /Bez ohledu na odpor tradiční vědy...

Navzdory odporu tradiční vědy...

Přes odpor tradiční vědy...

10.2.2 HIERARCHIZACE OBSAHOVÝCH SLOŽEK SDĚLENÍ

Užívání výrazových prostředků, jimiž se dosahuje zhuštěnosti vyjádření, slouží zároveň i dalšímu, neméně důležitému cíli: umožňují nám **odstup-**

ňovat jednotlivé obsahové složky výpovědi podle jejich relativní důležitosti v daném kontextu, podle autorova záměru. Některé složky se jeví jako hlavní, základní, jsou v centru pozornosti, jiné jako vedlejší, okrajové, doplňující, průvodní. Některé se hodí umístit do pozadí, jiné vysunout do popředí. Obsahová stavba výpovědi je tedy diferencovaná, má jakoby hloubkový rozměr, její složky jsou umísťovány na různých stupních **hierarchie**. Ty ovšem odpovídají různé míře těsnosti spojené s užitím jednotlivých kondenzačních prostředků, jak jsme je charakterizovali výše.

V následujícím souřadném spojení dvou vět

(a) Architekt G. M. Filippi přijel r. 1601 do Prahy nenápadně a skromně jako vandrovní tovaryš bez valných ambicí a hned si prvními pracemi získal respekt laiků i odborníků.

autor prezentuje o jisté osobě dvě informace jakožto rovnocenné po sobě následující události, vyjádřené dvěma na sobě nezávislými větami. Ve srovnání s tím v následujícím, přeformulovaném znění

(b) Architekt G. M. Filippi, který přijel r. 1601 do Prahy nenápadně a skromně jako vandrovní tovaryš bez valných ambicí, si hned prvními pracemi získal respekt laiků i odborníků.

je první z obou událostí odsunuta do pozadí a centrum pozornosti je soustředěno na událost druhou. Tohoto efektu je dosaženo tím, že věta informující o první události je zbavena samostatnosti a přetransformována na vedlejší větu vztahnou, závislou na jmenném výrazu *Architekt G. M. Filippi*, který je podmětem věty hlavní. Tato formulace (b) je tedy nejen zhuštěnější (nikoli však kratší, stručnější), ale zároveň odstupňová celkovou stavbu výpovědi, dodává jí jistou reliéfnost či hloubkový rozměr (zbavuje ji lineární jednotvárnosti).

Ještě výrazněji vystupuje hierarchizační funkce kondenzačních výrazů (hlavně nominalizací) v následujícím úryvku. Ten je ovšem svou zhuštěnou a složitou několikastupňovou syntaktickou stavbou pro čtenáře poněkud nepřehledný a obtížněji se čte:

Úkoly literární historie přejímá literární věda, povyšující tu filozofii, tu psychologii, tu sociologii na rozhodujícího činitele vědecké metody. Nad pevnou vědeckou metodou vítězí velmi často

hledisko osobnostní, podceňující s odvoláním na intuitivní poznání hodnotu vědeckého důkazu, a požadavek transcendentního hodnocení zvyšoval zmatek v literárním dějepise, který počítával každý, kdo se k jejímu předmětu blížil s touhou po vědeckém poznání opřeném o promyšlenou soustavu a metodu.

10.3 ■ SROZUMITELNOST, JASNOST, PŘEHLEDNOST

10.3.1 MYŠLENKOVÉ ZPRACOVÁNÍ OBSAHU

U vědeckých textů se předpokládá nejen, že svůj obsah budou vyjadřovat pokud možno jednoznačně, přesně a určitě, ale též že budou brát ohled na čtenáře, a proto budou formulovány srozumitelně, jasně a budou přehledné.

Hned na počátku je třeba zdůraznit, že požadavek jasnosti a přehlednosti se netýká jen užívání slovní zásoby (zejména terminologie) a větné stavby, jak se často má za to, nýbrž celé výstavby textu na všech jejích rovinách.

Na zmíněné požadavky by měl autor myslet už při vytváření textového plánu (ať jde o článek, referát nebo o knižní monografii), tj. při rozvrhování příslušné látky, při stanovení postupu a uspořádání výkladů, při členění textu do oddílů, kapitol i odstavců. Jestliže postup prezentace autorových myšlenek není dost promyšlený a pro čtenáře/posluchače zřetelný, pak se v něm čtenář/posluchač těžko orientuje a nelze ani vyloučit, že autorovy myšlenky plně nebo adekvátně nepochopí, popřípadě že ztratí o celou věc zájem. Je ovšem třeba dodat, že racionální, přehledné a snadno pochopitelné uspořádání výkladu předpokládá, že si autor sám udělal předem „v hlavě jasno“. Předpokladem jasného vyjadřování je jasné myšlení.

Uplatňování hlediska jasnosti a srozumitelnosti má své místo také na úrovni nižší, tj. při konstruování posloupnosti jednotlivých výpovědí, při jejich navazování, vytváření jejich tematicko-obsahových vztahů a jejich řazení do odstavců. Základním požadavkem je, aby posloupnosti výpovědí (vět) dávaly čtenáři jasný smysl, který dokáže bez většího úsilí pochopit. Důležitá je promyšlená volba obsahových jednotek/propozic (viz výše) a jejich sřetězování na základě jasně uvědomovaných vzájemných vztahů ve vytvářeném textu a ovšem i výběr odpovídajících spojovacích prostředků. (O jaké druhy vztahů jde, je podrobně vyloženo v kapitole 7 o koherenci textu.)

10.3.2 GRAMATICKÁ (SYNTAKTICKÁ) STAVBA

Nyní se dostáváme na rovinu gramatické stavby vět, která bývá často považována za jednoho z hlavních viníků špatné srozumitelnosti textu. Základní závadu můžeme spatřovat ve dvou věcech. První z nich je přílišná složitost či spletnost gramatické stavby vět (zejména souvětí), druhou pak je nadměrná délka větných (souvětých) celků. Obojí má za následek jednak nedostatečnou přehlednost či průhlednost, jednak přílišnou zhuštěnost či obsahovou „nabitost“ vyjádření. Názorně to dokládá následující ukázka:

Jazykověda, která se objevovala v rouše magických, náboženských a filozofických spekulací již v nejranějších obdobích kulturních dějin lidstva jakožto fascinující aspekt dosud bezradně tápajícího badatelského ducha, představuje – abychom to nejprve řekli lapidárně a o to trefněji – vědu o jazyce a směřuje k badatelskému cíli, který záleží v systematickém a podle jednotných a obecně platných metod plánovitě prováděném uchopení, popisu, vysvětlení a nakonec též usměrňování všech jevů té lidské společenské činnosti, která nese výmluvné, bohužel však i význačné jméno „jazyk“.

Oč jasnější je nepoměrně méně složitá a kondenzovaná, avšak věcně obsažnější a čtenáře respektující následující definice téže vědy, stylizovaná v několika jednoduchých větných celcích:

Lingvistika může být definována jako vědecké studium jazyka. Tato definice stěží postačuje k tomu, aby dala čtenáři nějaký pozitivní údaj o podstatných principech tohoto objektu. Je ji možno učinit o něco málo jasnější, jestliže detailněji načrtneme, co je implicitováno v označení „vědecké“. Pro tuto chvíli stačí říci, že vědeckým studiem jazyka se míní jeho zkoumání pomocí kontrolovaných a empiricky ověřitelných pozorování v rámci nějaké obecné teorie jazykové struktury.

(Jen pro zajímavost dodáváme, že první ukázka je přeložena, pokud možno věrně, z němčiny a druhá z angličtiny. Projevuje se tu rozdílnost dvou intelektuálních stylů, jak jsme o nich vykládali v kap. 2.)

10.3.3 USPOŘÁDÁNÍ SDĚLOVANÉ INFORMACE

Oba dva jevy, o nichž jsme právě hovořili, mají ovšem svůj psychologický podklad. Optimální vnímání a porozumění textu totiž vyžaduje, aby sdělování, tedy podávání informací, probíhalo po jednotlivých informačních dávkách, v postupně předkládaných (a ovšem autorem v mysli připravených) kvantech. Není prostě možné chtít povědět „všechno jedním dechem“. Jestliže některé informační kvantum prezentované daným větným celkem (výpovědí) přestoupí jistou pro čtenáře/posluchače únosnou mez (která má ovšem povahu jen relativní), dochází k dorozumívacím potížím. Čtenář totiž nestačí předkládané sdělení sledovat a přestává textu rozumět. Na tuto okolnost by měl ovšem každý autor pamatovat a myšlenkový obsah, který hodlá sdělit, vhodně rozčleňovat na takové dávky, které budou pro čtenáře „stravitelné“, a vyjadřovat je přiměřenými syntaktickými prostředky.

Nadměrně složitě a rozsáhlé výpovědní komplexy se objevují – i když dnes už nepříliš často – nejspíše v textech z oborů humanitních. Následující příklad představuje jednu jedinou souvětňou výpověď, čítající v originále 9 řádek:

*I když naprosto nepodceňujeme historické zkoumání slovo-
tvorných procesů jak v jednotlivých jazycích, tak i v aspektu his-
torickosrovnávacím, jsou si vědomi toho, že jen poznání jevu
v jeho vzniku a vývoji je plným vědeckým jeho poznáním – přece
jen klade před nás současná situace především úkol rozvíjet me-
todologii slovo-
tvorného bádání, zejména též se zřením k analýze
současných jazyků, a odhalovat zákonitosti slovo-
tvorného dění
a slovo-
tvorných vztahů v současných jazycích, kde se nejen po-
dává slovo-
tvorný materiál v relativní úplnosti, ale kde je také tento
materiál přístupný analýze z hlediska jazykového povědomí.*

Toto značně rozsáhlé informační kvantum je sice důmyslně prokomponované a po stránce gramatické bezchybně prezentované, avšak svým rozsahem a složitostí je pro čtenáře těžko stravitelnou porcí. Jednu z možností, jak tento komplex „rozbit“ na přiměřená, relativně samostatná a pro čtenáře přijatelná informační kvanta, tj. dílčí myšlenky, představuje následující přepracování původního znění:

(1) *Chceme zdůraznit, že historické zkoumání slovo-
tvorných*

procesů rozhodně nepodceňujeme, ať už jde o jednotlivé jazyky, nebo o aspekt historickosrovnávací. (2) Jsme si totiž vědomi toho, že jen poznání jevu v jeho vzniku a vývoji je jeho plným vědeckým poznáním. (3) Zároveň si však uvědomujeme, že současná situace klade před nás dva úkoly. (4a) Prvním z nich je rozvíjet metodologii slovtvorného bádání, zejména s přihlédnutím k analýze současných jazyků, (4b) druhým pak odhalovat zákonitosti slovtvorného dění a slovtvorných vztahů v současných jazycích. (5) V těch se totiž podává slovtvorný materiál v relativní úplnosti a je zároveň přístupný analýze z hlediska jazykového povědomí.

Autor by mohl po pravdě namítnout, že touto úpravou ztratila jeho osobitá originální verze jistou eleganci a estetickou kvalitu a stala se tak trochu suchopárnou. Avšak ve vědeckém vyjadřování stojí výše požadavek snadné srozumitelnosti (která ovšem nemusí být v rozporu s elegancí ve všech případech). Jde prostě o to, že by zaměření na čtenáře mělo vždy převažovat nad zúženým pohledem autorským.

Druhá vlastnost našeho myšlení, která se při vytváření každé sdělné promluvy uplatňuje, se týká vnitřního uspořádání jednotlivých informačních kvant, tedy výpovědí. Prostě řečeno, ani dílčí informaci nepodáváme „bez ladu a skladu“, nýbrž je nám vlastní vyjadřovat se jakoby dvojčlenně, zpravidla tak, že ve své řeči nejprve uvedeme někoho nebo něco, a pak o tomto předmětu podáme nějakou informaci. Při čtení textu nebo poslechu promluvy se tedy vždy snažíme tyto dvě složky identifikovat a rozlišit, tj. odkrýt, o kterém předmětu je v dané výpovědi řeč, a co se o tomto tématu řeči vypovídá – to je jádro sdělení. (Jde o tzv. aktuální členění výpovědi, srov. kap. 7.) Viděno z druhé strany, autor by měl formulovat svá sdělení tak, aby tuto identifikaci čtenáři/posluchači usnadnil. O tom, že se tato dobrá zásada leckdy nedodrží, svědčí například posluchačské dotazy typu „O čem/O kom to vlastně mluvíte?“, respektive „Co jsi to o něm/o tom říkal?“. Čím složitější a/nebo delší je daná výpověď, tím důležitější je její zřetelné rozčlenění na téma a jádro sdělení (v užším smyslu). Ostatní složky výpovědi (pokud jsou v ní obsaženy) by měly uvádět jen nepodstatná nebo méně významná doplnění. Např.:

Virtuální realita, tedy počítačové modely určitých segmentů reálného světa, které mají dávat pokud možno věrnou iluzi světa reálného, využívá z našich smyslů zatím jen tři.

Vlastním tématem této výpovědi je „virtuální realita“ a o té se vypovídá, že „využívá z našich smyslů zatím jen tři“ (jádro výpovědi). Zbývající složka výpovědi, uvozená vysvětlovací spojkou *tedy* („tedy počítačové modely ... světa reálného“), i když dosti rozsáhlá, podává jen fakultativní vysvětlení pojmu, který je tématem, pro ty možné čtenáře, kteří snad nebudou přesně vědět, co se termínem „virtuální realita“ vlastně rozumí. (Ostatně tato doplňující složka by mohla být i vynechána bez újmy na věcném obsahu sdělení, avšak neužitečná není, zejména pokud by šlo o úryvek textu, který není určen specialistům v daném oboru.)

Ukazuje se tedy, že o dobré srozumitelnosti textu rozhoduje hlavně to, jak je jeho informační obsah uspořádán. To, že větší rozsah výpovědi sám o sobě nemusí být na závadu, je-li kompenzován jednoduchou a přehlednou stavbou, dosvědčuje následující úryvek:

Mechanika Buridanova a Oresamova byla zajisté lepší než mechanika Aristotelova, mechanika Galileova a Keplerova zase lepší, bohatší a pravdě bližší než mechanika předcházející, Newtonova mechanika zase lepší než Galileova a Koperníková dohromady, a pak přišel Einstein a bylo to zase ještě lepší.

10.3.4 RELATIVNOST SROZUMITELNOSTI

Jednoduchá větná stavba a logicky dobře uspořádaný myšlenkový postup nemusí však být vždy zárukou snadné srozumitelnosti. Následující odstavec z jednoho textu z oboru matematiky, resp. matematické logiky, je patrně dobře srozumitelný odborníkům z příslušného užšího oboru, avšak širšímu okruhu vědců se může tato formulace jevit jako více nebo méně obtížně srozumitelná. Není to dáno ani tak obtížností terminologickou (slova *odvoditelnost*, *důsledek*, *implikace* jsou ve vědeckém vyjadřování běžná), jako spíše svou myšlenkovou, abstraktní vztahovou strukturou, která sice zde představuje podstatu věci a jejíž pochopení nečiní specialistovi potíže, která však zároveň může vědcům z jiných oborů připadat složitá a obtížná. Jinak řečeno, narážíme zde na relativnost vlastností zvaných jasnost a srozumitelnost. (Přehlednost, ba ani stylizaci beroucí ohled na čtenáře ovšem následující ukázce jistě nemůžeme upřít.) Posuďte sami:

Vezměme si nějakou nepravdivou teorii A a nechť p je věta, která není odvoditelná z A. Protože je A nepravdivá, obsahuje nějaký nepravdivý důsledek, řekněme n. A podívejme se teď na implikaci

$n \rightarrow p$. Tato implikace je pravdivá (protože když je antecedent implikace nepravdivý, je implikace vždy pravdivá). Nemůže však být důsledkem A: n je důsledkem A, a kdyby $n \rightarrow p$ bylo důsledkem A, pak by důsledkem A bylo i p , jenže to jsme vyloučili. Tato implikace je však důsledkem nové teorie B, kterou dostaneme tak, že k teorii A přidáme větu p . V teorii B bude ovšem tato implikace odvoditelná (protože je v ní odvoditelné n i p).

10.3.5 ODBORNÁ TERMINOLOGIE

Pokud jde o odbornou terminologii, ať vlastního užšího oboru nebo obecnější vědeckou terminologii, měl by každý autor posoudit, do jaké míry je toho či onoho speciálního termínu zapotřebí v dané souvislosti. Termíny velmi speciální, zejména nově se objevující, bývá vhodné vysvětlit, např. v závorce, což platí obecně i o speciálnějších termínech cizích, vedle nichž existuje užívaný (resp. dosud často užívaný) název domácí. Samozřejmě také neběžná tzv. akronyma (iniciálové zkratky) bývá zapotřebí vysvětlit. Např.: LDL receptor („low density lipoprotein“, lipoprotein o nízké hustotě). Další důležitou zásadou je uvážlivě rozlišovat termíny povahy standardní od výrazů jen pracovních, užívaných v profesní mluvě (slangu či žargonu) daného oboru. Těm bychom se měli v publikovaných vědeckých textech či veřejných promluvách vyhýbat, a pokud je přesto z nějakého důvodu použijeme (mohou výklad oživit), měli bychom je dát do uvozovek a v ústním projevu se od nich nějak vhodně distancovat (např. slovy „jak někdy v laboratoři říkáme“ apod.).

Je třeba si dobře uvědomit, že v dnešní „postmoderní“ době (pokud ji tak chcete nazývat) se postavení vědy ve společnosti podstatně změnilo. (Srov. kapitulu 1.) Výstižně to vyjádřil sociolog J. Musil (v návázání na myšlenky významného filozofa K. Poppera):

„Je to úkol omezit na minimum náš tzv. vědecký žargon a umožnit ostatním rozumět našemu poli a naší práci. Je to skryté chlučení, jako bychom tím chtěli říci, že vlastněme vědění, které je příliš hluboké, než aby ho bylo možné jasně a jednoduše vyjádřit. To je velmi důležité a souvisí to s existencí otevřené společnosti a demokracie. Ty nemohou prospívat, jestliže se věda stane exkluzivní doménou specialistů, kteří se tak stanou jakýmsi novodobými šamany.“

10.4 ■ JEDNOZNAČNOST, URČITOST, PŘESNOST – VÍCEZNAČNOST, NEURČITOST, VÁGNOST

10.4.1 KDY MAJÍ NEPŘESNOST NEBO NEJEDNOZNAČNOST SVÉ OPRAVNĚNÍ

Jako jedna ze základních vlastností vědeckých textů bývá ve stylistických příručkách uváděna přesnost a jednoznačnost. Je nepochybně pravda, že ve vědeckém článku nebo v referátě se právem očekává dosažitelné maximum přesnosti (exaktnosti) a jednoznačnosti. Avšak už právě užití výrazy *dosažitelné* a *maximum* napovídají, že nejde o vlastnosti ve smyslu absolutním, nýbrž o jevy povahy relativní.

Uvažujme, které různé okolnosti mohou vést vědeckého autora k tomu, že se nevyjádří, respektive nemůže vyjádřit „přesně“:

(a) V měření fyzikálních i jiných veličin je jistý stupeň nepřesnosti nutně přítomen. Jindy zase přesně změřit, zjistit, určit, stanovit, po různých stránkách kvantifikovat nějakou veličinu (v nejširším smyslu) z objektivních příčin dosud přesně nedovedeme, neumíme – často je to dáno samotnou povahou zkoumaného jevu, např. když daná situace není (ještě) jasná. Kupř.: „K novému výbuchu může dojít asi tak do měsíce. – Nachází se přibližně nějakých 200 až 250 km od epicentra. – Mohlo to být někdy koncem 2. nebo počátkem 1. stol. př. Kr. (Jde o více méně přibližné a pravděpodobné odhady.)

(b) Přesné zjištění se nám dosud nepodařilo provést.

(c) O přesné zjištění jsme se dosud nepokoušeli.

(d) Uvedení přesného údaje nepokládáme v dané situaci či souvislosti za nutné, potřebné, relevantní (i když jej známe).

(e) Pro neuvedení přesného údaje máme některé své důvody, např. taktické (konkurence!), nejsme si dosud zcela jisti apod.

(f) V současném vědeckém výkladu skutečnosti se uplatňují významné principy neurčitosti a nerozhodnutelnosti a sama matematika se dnes s těmito principy zajímavě vyrovnává, např. zavedením pojmu „fuzzy“ množin (tj. množin rozmazaných, matných).

10.4.2 VÝRAZOVÉ PROSTŘEDKY PRO NEPŘESNOST, NEURČITOST, PŘÍBLIŽNOST APOD.

Pro nepřesnost/neurčitost/vágnost/přibližnost nacházíme v našem ja-

zyce množství různých výrazových prostředků. Jsou to jednak tzv. číslovky neurčité, jako *několik, málo, několik málo, mnoho, nemálo, statisíce, ..., několikrát, vícekrát, mnohokrát, nesčetněkrát, poněkolkrát, několikanásobně, mnohonásobně, ..., několikátý, několikery, ...*, jednak různá příslovce, jako *velmi, moc, hodně, poněkud, trochu, více, mnohem více, asi (tak), přibližně, zhruba, kolem, cirka, značně, dosti značně, povážlivě, docela, celkem, převážně, do určité míry, (ne)dostatečně, poměrně (dobré výsledky), prakticky (v mezích chyb měření), zdaleka ne; občas, dlouho, krátce, chvílemi, ne vždy, zřídka, mnohem častěji, někdy, tu a tam, místy; nějak, všelijak, různě, jindy, někam jinam, odjinud, kdesi, kdovíkam, kdovíproč* a dále též některé výrazy substantivní povahy jako *množství, kousek, po chvílce, hrstka (něčeho), sklenka (tekutiny), v malé míře, ve velké převaze* a další.

Několik příkladů v textové souvislosti: *léčení s poměrně dobrými výsledky* (ovšem i samo adjektivum *dobrý*, stejně jako mnohá další hodnotící a měrová adjektiva – jako *úspěšný, uspokojujivý, ...; malý, velký, vysoký* atd. – vyjadřují hodnoty relativní a bývají v textu spojovány s výrazy typu *velmi, poměrně* apod.). *Jen někdy a pouze v několika málo případech k očekávané reakci nedošlo. – Tato poměrně vysoká horečka a častá nevolnost budou asi znamenat, že...* Tento příklad ukazuje, že vlastně i oslabená asertivnost výroku (tzv. „hedging“, viz odd. 9.2.3) má blízko k neurčitosti. *V podloží s převahou ... naznačuje občasný výskyt ... ve vzorcích odebraných ze střední hloubky, že...* – *Tento úkaz jsme zjistili jen v několika málo případech z několika tisíc pozorování* (protože jde zřejmě o statisticky vyhodnocená pozorování, byl by autor mohl uvést přesná čísla, avšak zřejmě usoudil, že vyjádření neurčité v daném kontextu postačí).

Je zajímavé, že leckdy je možné jeden a týž přibližný údaj podat dvěma různými způsoby v závislosti na tom, jak k věci přistupujeme, jaký je náš postoj k ní. Máme na mysli případy typu *Teplota stoupla na necelých // ani ne na // méně než na 40 °C – Teplota stoupla téměř // skoro // málem // bezmála // takřka na 40 °C*. Jde tu o pohled „zdola“ proti pohledu „shora“, respektive (podle okolností nebo očekávání) o hodnocení kladné proti zápornému nebo naopak.

10.5 ■ OBJEKTIVNOST, NEOSOBNOST, VĚCNOST – SUBJEKTIVNOST, OSOBITOST, OBRAZNOST

10.5.1 ÚLOHA SUBJEKTU BADATELE

Klasická a dodnes přežívající představa o vědeckém vyjadřování předpokládá, že bude maximálně objektivní, logické, přesné a věcné. Dnes se však prosazuje a postupně převažuje přístup jiný (srov. výklady v kap. 1): Věda se chápe spíše jako trvalý proces, jako jistý způsob myšlení a jako diskuse, přičemž do tohoto poznávacího procesu je třeba zahrnout i osobnost vědce, který koná pozorování, a jeho činnost. Nelze dost dobře přehlížet úlohu badatelského subjektu, i s jeho emocionalitou a do jisté míry i iracionalitou. „Subjektivita je neodmyslitelnou podmínkou pokroku ve vědeckém poznávání světa i v období týmové práce a počítačů“, soudí fyzik I. Štoll.

Je jistě třeba lišit procesy a postupy, jimiž badatel k poznatkům dochází, vše to, co se v jeho mysli odehrává, od vědeckého diskursu, od textů, v nichž své poznatky formuluje pro druhé (i pro sebe). Přesto však jeho intuice, představivost, jeho citový vztah k předmětu bádání, vzrušení, které při procesu poznávání zažívá, radost z dobrého výsledku, i prožitky estetické (krása a elegance řešení představuje pro některé matematiky dokonce vědecké hodnotící kritérium), tedy toto vše nachází svůj reflex i ve vědeckých textech. Tento subjektivní aspekt stylu vědecké literatury bývá sice některými teoretiky kritizován, a pokud se ve vědeckém textu objeví něco, co je jen náznakem osobního nebo literárního stylu, pokládají to za chybu, avšak na druhé straně jiní vědci vyslovují politování nad tím, že „dnes naše psané projevy degenerovaly do neosobní kódové novořeči, která neodhalí ani osobnost autora, ani jeho myšlenky“, a soudí, že „vědecká publikace je také uměním vyprávění příběhu“ (Lawrence a Locke).

Autoři této příručky se kloní k tomuto druhému názoru a soudí, že osobitost a živost jsou ve vědeckém stylu na místě a lze jich dosáhnout i při žádoucím (avšak nedogmatickém) respektování základních principů výstavby vědeckých textů.

10.5.2 VYJADŘOVÁNÍ OBRAZNÉ, METAFORICKÉ

Klasický předpoklad logičnosti, přesnosti, naprosté věcnosti, racionál-

nosti vědeckého vyjadřování nepřál ovšem vyjadřování obraznému, metaforickému, přinejmenším nikoli ve výkladech platnosti epistemologické nebo ontologické. Avšak dnešní teorie vědy vidí naopak v metafoře významný prostředek vědeckého myšlení a vyjadřování (srov. též odd. 5.7).

Velmi obecně řečeno, **metaforou** (v širokém smyslu) rozumíme přenesené či obrazné pojmenování nebo jakékoli vyjádření, při němž označujeme nějaký jev nikoli přímo, „doslovně“, pojmenováním pro něj nejběžnějším, ustáleným, konvenčním, nýbrž názvem nějakého jevu jiného, a to zpravidla na základě podobnosti, obdobnosti nebo jiné blízkosti obou jevů. (Jde o jakési zkratkově vyjádřené srovnání.) S metaforou jsou příbuzné některé další jevy, totiž analogie, model a obrazná představa (velmi časté a typické je kupříkladu představování si a znázorňování různých struktur a systémů pomocí prostorových představ – např. jejich rozklad do několika „rovin“).

Takovéto přenášení významů je ovšem jev v jazyce naprosto běžný a během jeho vývoje tak vznikly a stále vznikají nové významy už existujících slov. Užití nějakého výrazu v přeneseném smyslu se jeví z počátku jako aktuální metafora, ta se však často vžije, stane uzuální, postupně ztratí svůj metaforický ráz neboli se lexikalizuje, terminologizuje a obohatí slovní zásobu jazyka. Tak tomu bylo nepochybně například s anglickým výrazem *black hole/černá díra*, dnes řádným astronomickým termínem. (Ovšem neodborník patrně i nadále pocituje jeho metaforický původ – zejména v češtině, v níž na rozdíl od angličtiny tvoříme nové termíny spíše odvozováním nebo skládáním). V současném českém názvosloví, často překládaném z angličtiny, se metaforické názvy šíří – *černá díra*, *velký třesk* nebo *myš (lokátor)* jsou toho dokladem.

Rozvinutí a postupnou lexikalizaci metaforických významů je možno ukázat třeba na substantivu *kostra*: jeho původní význam byl „soubor kostí v těle podporující svalstvo“; z něho byly na základě funkční obdoby odvozeny významy „nosná část nějaké konstrukce“, „osnova (což je opět od původu metafora) nějakého textu“ a v matematice „podgraf grafu“. S metaforami se setkáváme i u adjektiv (např. *mrtvý*: jazyk, bod, schránka, kapitál, rameno řeky) a sloves (např. *otevřít*: břišní dutinu, účet, výstavu, diskusi, hranice, kohoutek).

Metaforické vyjadřování je praktické a je dnes dokumentováno v nejrůznějších vědních disciplínách (máme tu na mysli jen výrazy pocítované dosud jako obrazné). Metafora je ve vědeckém vyjadřování velmi užitečná, má svou poznávací hodnotu: Protože jde o přenášení představ či pojmů

a jejich označení z oblasti, která je už naší zkušeností zvládnutá, na jevy nové, které poznáváme složitým zprostředkovaným způsobem, umožňuje nám tím, že poukazuje na jejich podobnosti či obdobnosti, o těchto nových konceptech a zkušenostech komunikovat, chápat je a znázorňovat. Uvedme jeden názorný příklad (podle fyzika I. Štolla): V jistém oboru fyziky se hovoří o modelu *strun* a *superstrun*. Jde o přenesení názorné představy z běžného života na fyzikální, dosud hypotetický objekt, který je popsán v mnohadimenzionálním prostoročasu a jako takový se nutně vymyká naší trojrozměrné představivosti. – Jeden z filozofů vědy dokonce soudí, že „můžeme poznat i něco, co nejsme schopni vyjádřit slovy, jestliže se vědecký termín změní z běžného vědního termínu s výrazně jednoznačným významem na sémanticky krajně polymorfní symbol s metaforickým odstínem“ (Malinov).

Prostěji řečeno, metaforická označení se ve vědeckém diskursu užívají především pro ty jevy, pro něž vlastně žádný přímý, nemetaforický název není k dispozici, respektive pro něž by bylo nutné užít složitější opis. Nadto tyto metafory činí výklad názornějším a oživují jej (proto bývají hojně v pracích popularizačních). Přejdeme nyní k příkladům:

Trámčina v kostní dřeni byla zhrublá a její ostrost jakoby „vygumována“. – *Kosmický prach „očesal“ sondu o plných 0,6 kg její hmotnosti.* – *V důsledku i nepatrného „cvrnknutí“ se části z takového liberačního bodu navždy vzdálí.* – *Kosmická sonda směřující k Plutu by se musela umět „vyšplhat“ více než 1 miliardu km nad rovinu ekliptiky.* – *Jednotlivé stochastické vrstvy se mohou spojit na stochastické „moře“.* – *Tyto křivky jsou „oblečeny“ do stochastických vrstev.* – *Stochastická vrstva je „chycena“ mezi invariantními tělesy.* – *Nad krajinou vznikají jakési smogové „pokličky“.* – *Emise se „roztékají“ po další, podružné inverzní hladině* (v této výpovědi je vedle individuálně aktuální metafory v uvozovkách i metafora obecně terminologizovaná – *hladina*). – *Tvar koncové vlečky tepelné elektrárny vykazuje tzv. „unášení“.* – *V nestabilní vrstvě zplodiny nenarážejí na žádnou inverzní hranici a podléhají dálkovému přenosu.* (Vedle metafory *unášení*, autorem aktualizované, se v této výpovědi objevuje též terminologizovaná metafora *vlečka*, označující tvar mraku z unikajících zplodin, a vhodně je připojen výklad „unášení“.) – *Při dopadu meteoritu vzniká negativní tíhová anomálie („načechráná“ hornin a velká ztráta vypařováním)*

– zde jde o metaforické vysvětlení odborného termínu. – Metaforicky lze formulovat i celou výpověď. Autor ji může např. pojmut jako personifikaci a příběh: *Nemodifikovaná restriktáza obvykle neunikne svému osudu a skončí rozstříhána restriktázou na kousky, pokud se ovšem nestačila včas nechat „omylem“ metylovat.*

Uvedené metafory měly většinou charakter individuálně autorský, což vedlo autory k užití uvozovek. Stadiem individuálně autorským prošly většinou i metafory, které se ujaly patrně nejdříve jako profesionalismy a pak se některé z nich staly standardními termíny v daném oboru, byť na nespécialisty působí stále svou metaforickou povahou. Takovéto termíny se pak leckdy uvádějí – s ohledem na čtenáře nespécialisty nebo u vědomí jejich dosud ne zcela standardního rázu – výrazem *tak zvaný/tzv.* Jako příklad můžeme uvést termíny *leucinový zip* a *zinečnaté prsty*. Autor, který jich užije v stati určené nejen úzkým specialistům, jistě nepochybí, když tyto metafory nenásilně vysvětlí. Kupříkladu takto:

...dva takové šroubovicovité úseky proteinu se mohou spojovat prostřednictvím těchto leucinových postranních řetězců, jež by do sebe zapadaly jako zoubky zipu. Další takovou strukturou jsou „zinečnaté prsty“: je charakterizována smyčkami drženými pohromadě zinečnatými ionty.

11 VERTIKÁLNÍ ČLENĚNÍ VĚDECKÉHO TEXTU

Vědecký text – stejně jako jiné texty – nepředstavuje homogenní, nečleněný útvar. V kapitole o lineární (horizontální) segmentaci textu jsme probrali jeho postupné členění na odstavce a dále pak na hierarchicky vyšší oddíly – odstavcové skupiny, kapitoly, díly. Nehomogenost vědeckého diskursu má však ještě jednu dimenzi: vedle základní roviny (či pásma) vlastního výkladu obsahuje některé další složky, vedlejší, doplňující, pomocné (jako např. poznámky a citace). Tyto prostředky je možno chápat jako členění **vertikální**.

11.1 ■ DRUHY DOPLŇUJÍCÍCH SLOŽEK TEXTU A ZPŮSOBY JEJICH UVÁDĚNÍ

Jak již bylo naznačeno, vedle vlastního výkladu problému a jeho řešení nebo prezentace výsledků výzkumu, které tvoří základní text, se u vědeckých a odborných textů obvykle uplatňují ještě další, doplňující pásma (roviny) textu – poznámkový aparát, vysvětlivky, citace a odkazy na odbornou literaturu (spojující daný text jednoznačně s jinými texty oboru), vzájemné odkazy uvnitř textu, bibliografie, příklady. Vertikální členění tedy vyděluje textové segmenty patřící v zásadě k různým kontextům a zároveň umožňuje odlišit sdělení základní od vedlejších. Tyto doplňující složky bývají buď zapojeny do základního pásma, anebo se uvádějí samostatně jako složky okrajové (některé jsou však obligatorní). Specifickým rysem vědeckých a odborných textů je i to, že se v nich objevují také prostředky jiných kódů (srov. odd. 4.5), než je přirozený (národní) jazyk, v němž je text napsán: součástí textu často bývají nejrůznější tabulky, grafy, schémata a obrázky, které základní text doplňují, případně ilustrují, leckdy ovšem též písmena nelatinských abeced.

U vertikálního členění česky psaných textů se projevuje větší jednotnost než u členění lineárního. Odkazy na literaturu a bibliografické citace jsou dány celostátně platnou normou, ostatní prvky většinou vycházejí z úzu jednotlivých oborů, nakladatelství či redakcí. U autorů publikujících v cizích jazycích v zahraničí se však v posledních letech silně projevuje vliv

anglosaských norem i tehdy, když píšou česky (např. v ročení uvádějí v bibliografickém řádku hned za jménem autora).

Všimněme si nyní blíže jednotlivých možností uplatnění vertikálního členění textu v tomto pořadí: poznámkový aparát, citace v textu, bibliografický odkaz, bibliografické citace, odkazy v textu, příklady, ilustrace, průvodní aparát.

11.2 ■ POZNÁMKOVÝ APARÁT

Poznámky se umísťují buď na tutéž stránku jako text, k němuž se vztahují (tzv. **poznámky pod čarou**, patové), anebo souhrnně za celý text či na konec jednotlivých kapitol (**koncové poznámky**) a průběžně se číslovají. Nikdy bychom neměli kombinovat obě možnosti v témž textu.

Číslo poznámky se umísťuje na příslušné místo do textu. Pro tisk je třeba je graficky odlišit umístěním výš (jako horní index, ať už se závorkou, nebo bez ní). Číslo poznámky v základním textu odpovídá číslo poznámky v textu poznámek (pod čarou či koncových). Text každé poznámky by měl v zásadě vždy začínat velkým písmenem.

Poznámka by neměla být příliš dlouhá. Delší text (přesahující půl tiskové strany) je vhodnější zařadit jako samostatnou přílohu na závěr anebo přímo do textu a odlišit jej graficky (petitem). Přemíra poznámek škodí přehlednosti textu, proto by měl každý autor zvážit, které informace je vhodnější zařadit do poznámek a které přímo do textu.

Poznámky většinou obsahují komentář autora k nějakému místu základního textu. V takovém případě slouží poznámka k rozvedení jeho vlastních myšlenek¹, k upřesnění nějakého údaje², doplnění detailu apod., např.:

¹ *Pojmem „klávesnice“ budeme rozumět rozvržení kláves, tj. znakový repertoár, kterým klávesnice v daném okamžiku disponuje.*

² *Zkratky znamenají: P = Praha, Č = Čechy, M = Morava.*

³ *V režimu sloupcových bloků nelze blok formátovat.*

Další funkcí poznámek je buď podpoření našeho vlastního tvrzení či našich závěrů citováním výroku nebo názoru jiného autora, např.:

⁴ *Podobné vymezení inferencí nalézáme i u de Beaugranda*

(1980), který je definuje jako vyplňování mezer mezi body v prostoru našich znalostí,

anebo naopak polemika s názorem někoho jiného, např.:

⁵ *Jak ukazují některé Haasovy příklady, nepřihlíží – podle nás neprávem – k polysémii sloves; v tom se neliší od většiny generativistů.*

Poznámky mohou sloužit i k provedení bibliografických odkazů, které nechceme umístit do hlavního textu, abychom nenarušili základní linii výkladu, např.:

⁶ *Viz Permjakov (1984).*

⁷ *Kriticky se tímto bodem zabývá J. Spilka.*

⁸ *K podrobnějšímu zhodnocení odpovědí viz Schindler (1993, s. 115–128).*

⁹ *K tomuto problému viz též...*

Zkrácený bibliografický odkaz, který slouží k identifikaci pramene, z něhož citujeme, se však dnes nejčastěji uvádí přímo v textu v závorce, např.: (srov. též Barthes 1980, 17) nebo (Barthes 1980:17).

Chceme-li v následující poznámce zopakovat odkaz na totéž dílo, můžeme použít zkratky *op. cit.* nebo *o.c.* (= opere citato, v cit. díle), abychom se vyhnuli zbytečnému opakování celého bibliografického údaje. Uvedené zkratky umístíme až za jméno autora, k němuž se poznámka vztahuje, např.: *P. Drew, op. cit., s. 21.* Vztahuje-li se další odkaz k jedinému uvedenému dílu téhož autora, lze uvést jen *ibidem* (nebo zkráceně *ibid.*) bez jména autora, případně *tamtéž*, a stránkový údaj.

Někdy je třeba odlišit autorské poznámky od poznámky redakce. V tom případě lze pro redakční poznámku použít např. hvězdičku. Podobně lze hvězdičku použít v případě, kdy se v textu vyskytuje pouze jedna poznámka; jinak se většinou dává přednost systému číslování poznámek. V cizojazyčných textech (a ve starších českých literárních textech) však můžeme najít i jiné systémy značení poznámek, např. *, **, ***, +, ++, +++ aj.

11.3 ■ CITACE V TEXTU

Citace v odborném textu znamená jednak „citát“, tj. doslovné znění úryvku textu jiného autora, jednak bibliografický odkaz na jiný text/pramen, tj. citace díla.

11.3.1 CITÁT z odborné literatury uvádíme tehdy, jestliže podpoří anebo doplní naše vlastní tvrzení, resp. je předmětem naší kritiky či analýzy. Při citaci se většinou používá přímé řeči s uvozovací větou, která obsahuje jméno citovaného autora a stručný odkaz na pramen. K odlišení citovaného výroku od ostatního textu se užívá grafických prostředků, a to buď uvozovek, nebo kurzivy (nebo obojího najednou), případně – jde-li o delší text – lze využít i možnost odsazení celého odstavce s citací a/nebo jeho uvedení petitem s jednoduchým (užším) řádkováním. Cizojazyčné citáty ze známých jazyků (zejména z angličtiny, francouzštiny a němčiny) se zpravidla nepřekládají, např.:

Jak správně podotýká A. Meillet (1936, 158), „chaque langue est un système où tout se tient“.

Citát může být do věty též zapojen přímo, např.:

A právě v tomto období, kdy němčina pozbyla v řadě oblastí funkční platnost a nastupuje v nich čeština, „entstand in Prag eine deutschsprachige Literatur vom höchsten Range“ (Trost 1965, 39).

V recenzích se často používá citací autora recenzované knihy ke zvýšení „autentičnosti“, např.:

Článek končí výrokem W. Kelleyho: „Spatřili jsme nepřítel – a byli jsme to my sami.“

Citace musí být přesné, žádná část nesmí být svévolně vynechána ani doplněna. Případné vynechávky v citátu se označují třemi tečkami, které mohou (ale nemusí) být umístěny v závorkách. Od okolního textu se odlišují mezerou. To znamená, že vynecháme-li celé věty, po tečce naznačující konec předchozí věty bude mezera a pak teprve tři tečky naznačující vypuštěný úsek, např.:

Ocitujme z monografie J. Bauera pro české poměry: „Stav souvětí se v jednotlivých obdobích jazykového vývoje přizpůsoboval nárokům na jazyk kladeným, rychle se vyrovnával s novými úkoly. ... Je přirozené, že vedle prvků, které se společensky ujaly a staly se skutečnými jazykovými jevy, objevilo se i dosti individuálních výtvorů, když pisatel hledal nový výrazový prostředek. Vznikaly i konstrukce chybné. ... Ale společenský úzus sám nevhodné prvky odvrhl.“

Třemi tečkami se vyznačuje text vynechaný nejen uprostřed věty, ale i na začátku či na konci citace. (O psaní mezer u tří teček viz odd. 12.7.) Případné poznámky, komentáře k citátu a vysvětlivky autora základního textu se umísťují do závorek, např. (zvýraznil autor článek; pozn. autora).

Dopustil-li se autor citátu omylu, nesmíme jeho chybu odstraňovat, pouze na ni můžeme upozornit použitím slůvka *sic!* v závorce.

Je-li původně delší text autorem upraven a zkrácen, shrnut, nedává se do uvozovek.

11.3.2 BIBLIOGRAFICKÝ ODKAZ znamená odkaz na další odbornou literaturu, tj. na jiného autora a konkrétní dílo. Odkazy na odbornou literaturu spojují daný text s jinými texty daného oboru, neboť každý text vstupuje do časové posloupnosti textů téhož oboru a autor většinou nazvuje na starší poznatky. Odkaz musí být správný a přesný. V textu se většinou odkazuje jménem autora a vrocením díla, které odpovídá stejné položce v bibliografii uvedené na konci. Aby bylo možné citovaný úsek textu najít v primárním pramenu, je nutné uvádět přesně i stránku. Přesahuje-li text citátu jednu stránku, uvádí se buď celý rozsah citovaného textu (s. 52–55), anebo se rozsah naznačí takto: s. 55n. (čti: a následující). Někteří autoři rozlišují, zda jde o jednu stránku citovaného textu, či více (v takovém případě se uvádí s. 55nn.).

Odkaz může být součástí souvislého textu, anebo mívá podobu poznámky pod čarou (viz výše).

Do textu může být zapojen různě. Často je součástí věty, např.:

Na tento závažný rozdíl upozorňuje Jan Mukařovský (1971) ve své dodnes nedocenené studii o příslovcích jako součásti kontextu.

Jak známo, R. Jakobson (1995, s. 80) vymezil fatickou funkci zaměřením na kontakt účastníků konverzace.

Jak je z příkladů vidět, jméno citovaného autora i název díla může být zapojen do věty, pouze rok vydání a případně stránky jsou uvedeny v závorce.

Jindy je odkaz na autora a příslušné dílo vyčleněn jako vsuvka. V takovém případě se odkazuje příjmením autora a rokem vydání díla, popř. stránkovým údajem, to vše v kulatých závorkách, např.:

Není také řečeno, že výsledek změny je vždy totožný s cílem mutace: cíle nemusí být i při zjevném výsledku dosaženo (Jakobson 1929, 96n.), jak tomu bývá také u všech lidských jednání.

Odkazuje-li se na více autorů najednou, je mezi nimi středník (Kopečný, 1980, s. 30; Novotná, 1995, s. 16). Odkazuje-li se na jediné dílo, o kterém se mluví v textu častěji (např. v recenzi), stačí za citaci uvést pouze číslo příslušné stránky. Pod vlivem anglosaských norem mnozí autoři začínají užívat k oddělení jednotlivých údajů dvojtečku (Kopečný:1980:30), to však neodpovídá u nás platným normám.

Někteří autoři užívají k odkazu čísla v hranatých závorkách, která odkazují na číslovaný seznam použité literatury umístěný na konci.

Pro potřeby konkrétní stati si někteří autoři vypracovávají svůj vlastní systém odkazů, nejčastěji založený na zkratce vzniklé z iniciál názvu konkrétních děl, např.:

V tomto smyslu je možno chápat Peirceovu úvahu o nerozlišitelnosti triadické relace [CP VI 323, I 347].

V příslušném seznamu literatury na konci stati pak najdeme:

Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Cambridge 1974, Vol. I, II, VI; citováno jako CP s udáním svazku a paragrafu.

11.4 ■ BIBLIOGRAFICKÉ CITACE

V českém prostředí se většina redakcí i nakladatelství před rokem 1989 řídila normou ČSN 01 0197, která dosud nebyla nahrazena novou, v kombinaci s ustálenými zvyklostmi daného oboru, ediční řady, redakce apod. (Např. existuje mezinárodní klasickofilologická konvence pro uvádění od-

kazů na antické prameny.) Podle uvedené normy **úplný bibliografický údaj** se liší podle toho, zda jde o knihu, sborník, článek v časopise apod.

11.4.1 CITACE KNIHY: Údaje se uvádějí v tomto pořadí a této úpravě: Příjmení autora, po čárce následuje iniciála křestního jména s tečkou a dvojtečka: Název díla. Místo vydání, vydavatel (nakladatelství) a bez čárky v ročníku. Např.:

Jedlička, A.: Spisovný jazyk v současné komunikaci. Praha, SPN 1974.

Chybí-li údaj o nakladatelství, mezi místem vydání a v ročníkem se čárka nepíše. (Např. Praha 1990.) Podle anglických a mezinárodních norem se v praxi v poslední době častěji setkáme s opačným pořadím, tj. nejprve nakladatel, pak místo a rok vydání.

U **sborníku** se místo jména autora uvádí vydavatel (= editor), případně hlavní redaktor, např.: *Nekvapil, J. – Šoltys, O. (vyd.)*. Někdy se u editora uvádí iniciála jeho křestního jména před příjmením, neboť uvnitř bibliografického řádku abecední řazení podle příjmení není důležité.

11.4.2 CITACE ČLÁNKU VE SBORNÍKU: Příjmení autora, po čárce následuje iniciála jména s tečkou a dvojtečka: Název článku. In: Název sborníku. Místo vydání, vydavatel (je-li ve sborníku uveden) a bez čárky v ročníku, stránky od–do. Např.:

Kořenský, J.: Způsoby reálnosti řeči a jazyka. In: Realismus ve vědě a filosofii. Praha, Academia 1995, s. 77–86.

11.4.3 CITACE ČASOPISECKÉHO ČLÁNKU: Příjmení autora, iniciála jména s tečkou a dvojtečka: Název časopisu, ročník, rok vydání (případně svazek, tj. číslo sešitu), stránky od–do. Např.:

Bauer, J. – Rob, L.: Gynekologická onkologie – současné trendy. Časopis lékařů českých, 134, 1995, č. 4, s. 99–102.

11.4.4 CITACE NOVINOVÉHO ČLÁNKU: Pravidlo je stejné jako u časopiseckých článků, většinou se přidává i datum vydání.

Poznámky k jednotlivým položkám:

– **Autor:** V některých zemích se dává přednost uvádění celého křestního jména autora (např. v Itálii). Uvádí-li se jen iniciála jména, píše se s tečkou. Mezi příjmením a iniciálou jména je čárka a mezera. Má-li autor více křestních jmen, jednotlivé iniciály se oddělují mezerou, např. *Lopatnikova, N. N.; Enkvist, N. E.* Má-li dílo více autorů, píše se mezi nimi čárka, pomlčka nebo lomítko (např.: *Jedlička, A. – Formánková, V. – Rejmánková, M.*). Je-li autorů kolektivního díla více než tři, uvádějí se zpravidla nejvýše první tři, anebo jen první z nich s dodatkem *a kol.* (= *et al.*). Cizí ženská příjmení se v bibliografickém údaji většinou nepřechylují. V textu se naopak přechylují, anebo se nějakou explicitní formou uvede, že jde o ženu, např. *Autorka uvádí...*

Je-li v seznamu literatury uvedeno více děl téhož autora, díla se řadí buď abecedně, tj. podle prvního písmena názvu díla, anebo chronologicky, tj. podle roku vydání. Chronologický přehled je praktický a přehledný zejména při použití bibliografických odkazů v textu typu autor – rok vydání; ten však předpokládá stejné řazení údajů i v bibliografickém řádku, tj. v pořadí autor – rok vydání – název díla (anglosaská praxe). Vyšla-li dvě díla daného autora v témže roce, rozlišují se při chronologickém řazení pomocí malých písmen, např. *Novotný 1980a, 1980b.*

Nemá-li dílo autora (např. sborník), uvádí se jméno redaktora/editora a označuje se v závorce zkratkou (*red.* nebo *vyd., ed.*); je-li jich více, pak (*eds.*).

– **Název:** V některých redakcích je praxe rozlišovat typograficky název knihy od článku v časopise nebo příspěvku ve sborníku: název časopisu a sborníku se často uvádí kurzivou, podobně jako název monografie. Tato praxe však bývá odlišná v různých státech i v jednotlivých redakcích, a je proto vhodnější kurzivu v rukopisu nevyznačovat. V seznamu literatury se u anglických názvů publikací a někdy i článků často píšou s počátečními velkými písmeny všechna substantiva, adjektiva i slovesa.

Při uvádění literatury, která není všeobecně dostupná, bychom měli specifikovat, zda jde o skripta, rukopis disertační práce apod. (např.: *Učební text pro vysoké školy.*)

– **Název časopisu:** U známých časopisů se často užívá zkratk, např. *Slovo a slovesnost = SaS.*

– **Ediční řada:** Uvádění ediční řady není povinné, ale může čtenáři poskytnout vítanou doplňkovou informaci, např.: *AUC Philologica 4–5, Slavica Pragensia 32, Praha 1988.*

– **Místo vydání:** Zásadně by se mělo uvádět podle jazyka příslušné země (např. *Wien, Dresden, Paris.*)

– **Vydavatel/nakladatel** se podle české normy píše – pokud se dá zjistit – za místo vydání a před vrocení. Např.: *Praha, Academia 1980. – Paris, Larousse 1991.* U zahraničních publikací je uvádění nakladatele nutností, neboť bez znalosti tohoto údaje se daná kniha těžko hledá.

– **Vročení** (rok vydání): Píše se buď rok 1. vydání, anebo aktuální vydání, z něhož bylo citováno (např. *2. vyd. 1995.*) (Rok 1. vydání najdeme na stránce, kde je uveden copyright.) U děl, která ještě nevyšla, se v závorce uvádí: (*v tisku.*)

– **Stránkování** (paginace): Údaj o rozsahu přináší doplňkovou informaci o díle. U knih a slovníků bývá někdy předmluva číslována odděleně (často římskými číslicemi). U časopisů bývá průběžně číslován celý ročník. Stačí tedy uvést příslušné stránky daného článku, ale pro snazší vyhledávání je vhodné uvádět též číslo sešitu, i když to není povinné.

– **Ve zkrácené bibliografické citaci** se většinou ponechávají jen nejn nutnější údaje.

V poslední době jsou mnozí autoři ovlivněni podobou bibliografických citací, která je vyžadována v prestižních zahraničních časopisech a která vychází z úzu zejména anglosaských zemí. Většina autorů, kteří publikují v cizím jazyce, pak automaticky přenášejí nové návyky v uvádění bibliografie i do českého prostředí (mj. i tím, že užijí stejný seznam literatury v anglicky i česky psaném článku), a tím ovlivňují nakladatelskou praxi u nás. Např. v časopise *Biograf*, který vydává Sdružení pro biografickou a reflexivní sociologii, jsou publikovány tyto pokyny pro přispěvatele (všimněte si, že neodpovídají výše uvedené české normě):

Na literaturu v textu odkazujte takto: „Jak píše třeba Richards (1994) nebo Jones (1977:33), ...“ – „Tomuto problému se věnovala řada autorů (Richards, 1994; Jones, 1977 a další).“ – V seznamu referencí pak používejte tuto úpravu: BECK, U. (1992): Risk Society. Toward a New Modernity. London: Sage.

Na závěr poučení o bibliografických citacích bychom rádi ocitovali jednu starší, ale stále platnou myšlenku z příručky *Technika psaní ročníkových prací z dějin antické filozofie* (Machovec, D., skripta FFUK, Praha 1980, s. 14):

„Je však omyl domnívat se, že do seznamu literatury patří co možná nejvíce titulů. Naopak! Tam mají být uvedena jen pro práci opravdu významná díla a ne všechny možné spisy, ze kterých jsme náhodou též něco použili, ať už proto, že se to hodilo, nebo proto, že bychom byli rádi, aby práce vypadala učenější. Kritériem vědecké úrovně je metoda práce a postoj autorův k práci samé, nikoli vnější odvolávky na díla klasiků a okázalé opsání názvů těžkých vědeckých a odborných prací nebo dokonce titulů encyklopedických slovníků.“

11.5 ■ ODKAZY V TEXTU

Odkazy jsou dvojího druhu: vnější a vnitřní. Jak již bylo uvedeno výše, informace bibliografického charakteru odkazující k jiným textům a autorům (tzv. vnější odkazy) se umísťují převážně do poznámky (ať již patové, či koncové), kdežto vnitřní odkazy (tj. odkazy na jinou kapitolu či stránku téhož díla) se většinou zařazují přímo do textu.

Vzájemné odkazy uvnitř textu vyjadřují souvislosti mezi informacemi uvedenými v různých částech textu. Nejčastěji se využívají odkazy k předcházejícímu textu (např. *srov. výše; jak již bylo uvedeno*), méně často k tomu, co bude následovat (*viz dále, viz kap. 6*), občas se uplatní i odkazy mimo vlastní text, např. k situaci. Odkazy na konkrétní stránku textu jsou nejpřesnější, vyžadují však od autora, aby příslušný stránkový údaj doplnil až v definitivní verzi, tj. při korektuře vytištěného textu.

11.6 ■ PŘÍKLADY

Příklady většinou ilustrují nebo blíže vysvětlují nějaké tvrzení. Často se uvádějí slovem *např.*, uvozovací větou (*Uvedeme několik příkladů*) nebo se dávají do kulatých závorek. V následujícím úryvku textu příklady ilustrují jednotlivé položky výčtu a jsou uvedeny v závorce:

Je třeba mít ohled na některé specifické odlišnosti postižených od zdravých jedinců. Mezi ně patří:

- *faktory strukturální (ztráta končetiny, znehynění kloubu),*
- *neurosenzorická postižení (ovlivnění propriocepce, rovnováhy apod.).*

V lingvistice se příklady většinou uvádějí kurzivou, srov. např. tuto ukázkou textu (vzhledem k uvádění všech příkladů v této knize kurzivou jsou zde vyznačeny stojatým písmem):

Tato hypotéza přímo vyplývá z předpokladu tzv. systémového uspořádání doplnění slovesa, podle kterého ve větách jako Dítě vidělo štěně nebo Ředitelství chce zrušit výbor je počáteční substantivum objektem jen tehdy, je-li v tématu věty.

Jinou možností (zvláště u dlouhých příkladů povahy úryvku textu) je odsazení celého příkladu (viz uvádění příkladů v této publikaci), jeho vysazení petitem (menším písmem), zhuštěné řádkování apod., případně kombinace několika možností.

11.7 ■ ILUSTRACE

Základní text může být ilustrován nejen pomocí příkladů, ale i nejrůznějších schémat, obrázků, grafů. Obsahuje-li jich text více, měly by být číslovány (např. *Obr. 1, Tab. 1*). Pokud jsou umístěny průběžně v textu, měly by být s textem provázány odkazy (např. *viz obr. 1 – Jak ukazuje tab. 3 – Na schématu jsou uvedeny základní charakteristiky*). Každá ilustrace by měla mít vlastní popisek (legendu), například: *Tab. 1 – Výdaje za r. 1990; Obr. 1: Morfologie svrchní strany hlavy*. Ilustrace mohou být též zařazeny na konci celého textu jako samostatná příloha (viz dále).

11.8 ■ PRŮVODNÍ APARÁT

Zahrnujeme sem přílohy, rejstříky, seznam literatury, seznam tabulek a vyobrazení apod.

11.8.1 PŘÍLOHY se většinou číslují a popisují v záhlaví stránky: *Příloha č. 1 – Transkript mluveného textu; Příloha č. 2 – Ukázka psaného textu.*

11.8.2 REJSTŘÍKY se používají u rozsáhlých prací k rychlejšímu vyhledávání určitého tématu, hesla, klíčového slova, citovaného autora apod. Nejčastější jsou rejstřík věcný a jmenný. Položka rejstříku může odkazovat k příslušné stránce textu nebo k číslu paragrafu, kapitoly atp.

11.8.3 SEZNAM LITERATURY (bibliografie) na konci díla by měl obsahovat v abecedním pořadí podle příjmení autorů hlavní prameny, z nichž autor čerpal, případně další nejdůležitější literaturu k danému tématu. Rozsah bibliografie by měl být úměrný délce textu (tj. jiný bude u časopiseckého článku, jiný u monografie). O úpravě bibliografického řádku viz výše oddíl 11.4. V tomto seznamu se dále uvádí úplná bibliografie všech pramenů uvedených v textu. Zejména by měl autor dbát na to, aby zde čtenář našel dostatečnou informaci o všech důležitých dílech, která byla zkráceně citována v poznámkách nebo v textu s odkazem na tento seznam.

U některých publikací se využívá i možnost uvádět dílčí, výběrové bibliografie na konci jednotlivých kapitol, pokud tyto kapitoly tvoří samostatné, uzavřené celky.

11.8.4 SEZNAM TABULEK A VYOBRAZENÍ by měl obsahovat všechny popisky jednotlivých tabulek/obrázků s odkazem na příslušnou stránku v textu. Např.:

<i>Obr. 1: Funkce měření rychlosti</i>	s. 35
<i>Obr. 2: Odebírání vzorků pro identifikaci v různých časových okamžicích</i>	s. 37
<i>Obr. 3: Stavové schéma modelu s pozorovatelem a stavovým regulátorem</i>	s. 39
<i>Obr. 4: Realizace polohové smyčky</i>	s. 44
<i>Obr. 5: Idealizovaná polohová smyčka</i>	s. 45
<i>Obr. 6: Součinnost regulace polohy (nahore) a rychlosti (dole)</i>	s. 46

12 GRAFICKÁ ÚPRAVA VĚDECKÉHO TEXTU

12.1 ■ ÚPRAVA RUKOPISU

K základním požadavkům kladeným na autory vědeckých a odborných textů patří nejen jejich odborná způsobilost a schopnost předat sdělení v požadované formě, ale i základní dovednosti spojené s technickou realizací rukopisu. Kromě vědeckých prací vypracovaných pro interní potřebu daného pracoviště nebo úzkého okruhu odborníků (diplomové, kandidátské, disertační práce, průběžné a závěrečné zprávy výzkumných nebo grantových úkolů apod.), které se obvykle rozmnožují jen v několika výtiscích, autoři vědeckých textů většinou počítají s publikováním své práce (článku, referátu, monografie, studie atd.) v tisku (ať již v časopisecké či knižní podobě), a proto musí svůj text před odevzdáním do tisku patřičně upravit.

Finálnímu produktu autora textu odevzdávanému výrobcí (grafickému úpravci) se nepřestalo říkat *rukopis*, ať jde o strojopis, výjezd z počítače či text odevzdaný na disketě. Rukopisem se totiž chápe textová předloha pro sazbu. Dnes již snad každý považuje za samozřejmé, že nelze rukopis odevzdat psaný rukou, nýbrž ve strojopisu anebo přepsaný na počítači. Jak má ale takový rukopis vypadat?

Hlavní požadavky kladené na odevzdávaný rukopis jsou dány celostátně platnou normou. Rukopis se odevzdává v konečné a jednotné pravopisné úpravě, nesvázaný, nesešitý, na volných listech formátu A4, které je nutno průběžně očíslovat v pravém horním rohu. Jeden list rukopisu má obsahovat 30 řádků po 60 úhozech včetně mezer.

Přecházíme-li od psacího stroje k psaní na počítači, nelze mechanicky přenášet zvyklosti z psaní strojem na psaní na počítači. Naopak je vhodné si uvědomit, že lze využít mnohých automatických funkcí textových editorů, které se na psacím stroji musely realizovat ručně. V počítači lze zadat např. číslování stránek, automatické zarovnávání textu do bloku, na střed aj., automatické dělení slov na konci řádku atd. Nerespektujeme-li či nevyužíváme-li dostatečně tyto funkce, do rukopisu se dostává mnoho zbytečných chyb, které později zdržují při dalším zpracovávání textu (např. ruční dělení slov na konci řádku).

Na druhé straně se však musíme vyvarovat některých dřívějších zvyklostí z psaní strojem. Vezměme např. přechod na další řádek na pravém konci stránky, který se na stroji musel provést ručně. Naproti tomu počítač v rámci jednoho odstavce vytváří tzv. nekonečný řádek, který pak sám automaticky rozděljuje do řádků. Vyznačíme-li však přechod na další řádek mechanicky (tj. ukončíme-li řádek odentrováním anebo mechanickým rozdělením slova), aniž chceme ukončit odstavec, přidáme tím do textu znaky navíc, které je pak při dalším zpracování (při sazbě) nutno opět odstranit. Autorům, kteří začínají psát na počítači, působí problémy i chybějící či přebytečné mezery mezi slovy či u interpunkce, rozlišování nuly a velkého O, rozlišování malého písmene l a číslice 1, i využívání dalších funkcí, jako např. výběr velikosti a různých typů písma.

12.2 ■ GRAFICKÉ ZVÝRAZŇOVÁNÍ SLOŽEK TEXTU

Autor může text podle závažnosti informace graficky členit; jednotlivé části textu mohou být též zvýrazněny pomocí různé velikosti a typu písma (petit, kurziva, polotučné/tučné písmo, proložení textu, podtržení – viz dále). Různé typy písma jsou většinou záležitostí grafického úpravce a redakční přípravy pro tisk a řídí se normou ČSN 01 6910 z r. 1997 (Úprava písemností psaných strojem nebo zpracovaných textovými editory), případně normou ČSN 88 0220 (Úprava rukopisů pro sazbu). Celková grafická úprava vytištěného textu se navíc často podřizuje úzu jednotlivých časopisů či edic. Přesto má autor k dispozici mnohé grafické prostředky, kterých může využít ještě před odevzdáním rukopisu.

Různé typy grafického členění se využívají spíše u textů delších. U kratších textů se grafické členění uplatňuje v menší míře, zejména tam, kde je text prokládán množstvím příkladů, tištěných většinou odlišným písmem (např. petitem nebo kurzivou). Tím se také potvrzuje teze, že čím je odborný jazykový projev delší, tím je myšlenkově složitější, a proto je třeba jej více segmentovat.

Kromě různých typů písma se k členění a hierarchické výstavbě vědeckého a odborného textu používají i další grafické a technické prostředky, zejména označování jednotlivých částí textu (kapitol, odstavců apod.) číslicemi, písmeny a jejich nejrůznějšími kombinacemi s pomocí interpunkčních znamének – teček, závorek, pomlček (viz dále v odd. 12.8).

Podle ČSN 01 6910 se ke **zvýraznění textu** používá umístění na samostatný řádek, odsazení, vložení do uvozovek, změna velikosti písma (podružnější informace je možno psát menší velikostí písma, např. petitem, některá slova či nadpisy naopak písmem větším, než je základní text).

12.3 ■ TYPOGRAFICKÁ ÚPRAVA TEXTU

V rukopisu psaném na stroji (před odevzdáním do tisku) musí autor jiný typ nebo řez písma vyznačit předepsaným způsobem. U textových editorů se k tomuto účelu využívají příslušné funkce. Podle normy se používají tyto typy/řezy písma a způsoby jejich vyznačení:

12.3.1 Základní písmo hlavního textu: většinou jde o písmo stojaté, které v běžném textu autor neoznačuje. Toto stojaté písmo lze dále využít např. k odlišení jednoho slova uvnitř textu psaného kurzivou apod.

12.3.2 Kurziva, tj. ležaté písmo: v rukopisu se naznačuje podtržením vlnovkou, v elektronické verzi by měla být tato úprava před odevzdáním provedena. Kurziva se nejčastěji používá k označení příkladů v textu, k naznačení výrazů cizojazyčných, citově zbarvených apod.

12.3.3 Prostrkané písmo, tj. proložené jednou mezerou mezi všemi písmeny slova: v rukopisu se naznačuje podtržením přerušovanou čarou, případně na okraji stránky slovem prostrkaně nebo proložené. Proložené (a stejně tak tučné a polotučné) písmo se využívá ke zvýraznění určité části textu (slova, věty). Při proložení se jednou mezerou prokládá i písmeno ch a připojená interpunkční znaménka; neprokládají se čísla a iniciálové zkratky. Mezi dvěma proloženými slovy jsou tři mezery.

12.3.4 Polotučné/tučné písmo: naznačuje se podtržením plnou souvislou čarou (jednoduchou, resp. dvojitou). Užívá se ke zdůraznění určitého pojmu, myšlenky, v nadpisech apod.

12.3.5 VERZÁLKY, tj. psáno velkými písmeny: v rukopisu lze vyznačit zkratkou VERZ. nad označeným textem.

12.3.6 KAPITÁLKY, tj. velká písmena, ale menší než verzálky: svou výškou

odpovídají malým písmenům základního písma textu, pouze počáteční písmeno je větší.

Při volbě různých prostředků členění textu je třeba mít na paměti, že je nelze používat nahodile, ale naopak promyšleně, tj. je nutno zachovávat jeden prostředek pro označení stejné funkce v celém textu (např. nelze střídát polotučné písmo a kurzivu ve stejné funkci). Při podtržení vybrané části textu se podtrhává souvisle celý (i víceslovný) vybraný text včetně mezer mezi slovy. Členicí znaménka připojená před a za zvýrazněný text (uvozovky, závorky, ...) se do zvýraznění zahrnují.

12.4 ■ ÚPRAVA NADPISŮ (TITULKŮ)

Lineárnost sdělení je v textu naznačena graficky – text postupuje na ploše lineárně zleva doprava (jde o konvenci, která může být i jiná – např. arabština postupuje zprava doleva, čínština shora dolů apod.). Proto také většinou umísťujeme nadpisy jednotlivých částí textu k levému okraji stránky nebo na střed, nikoli k pravému okraji.

Nadpisy větších částí textu se od předcházejícího textu oddělují dvěma prázdnými řádky, od následujícího textu jedním prázdným řádkem.

Číselně nebo abecedně označené nadpisy začínají od stejné vswlice jako text oddílů, další řádky víceřádkových nadpisů začínají od nové vswlice. Číselně ani abecedně neoznačené dílčí nadpisy se mohou psát na začátek odstavce, zvýraznit a ukončit tečkou. Text pak následuje bezprostředně za nadpisem na témž řádku.

12.5 ■ ODSAZENÍ TEXTU

Podle posledního znění ČSN 01 6910 z r. 1997 se začátky jednotlivých odstavců píší buď se zarážkou (zpravidla pěti úhozů od levého okraje řádku), anebo nově i od levé vswlice. Zarážkou se rozumí prázdné místo na začátku první řádky textu v odstavci. (Lze ji nastavit tabulátorem.)

Pokud se první řádek v odstavci neodsazuje (tzv. bloková úprava, tj. psaní od levé vswlice, bez zarážky), mezi odstavci se vynechává 1 řádek, anebo se zvětší meziodstavcové mezery. Jestliže se první řádky odstavců píší se zarážkou (odrážejí od levé vswlice), pak se mezi odstavci řádek nevynechává.

12.6 ■ PREZENTACE VÝČTŮ

Výčet bývá v textu naznačen uvozovací větou, která končí dvojtečkou nebo tečkou. Výčet může následovat hned za uvozovací větou, anebo na dalším řádku.

Výčet se umísťuje různě: od levé vswlice, se zarážkou, na střed řádku apod. Jednotlivé body (položky výčtu) lze označit arabskými nebo římskými číslicemi, písmeny abecedy, pomlčkami či jinými značkami, odrážkami (viz též odd. 12.8). Mezi označením položky výčtu vybraným grafickým prostředkem a vlastním textem se vynechává 1 mezer. Čtenář se ve výčtu orientuje lépe, jsou-li jednotlivé položky umístěny na samostatném řádku (není to však podmínkou).

Začínají-li položky výčtu malým písmenem nebo odrážkami, oddělují se na konci čárkou nebo středníkem; za posledním bodem je tečka, např.:

Problematiku pauz v procesu simultánního tlumočení můžeme rozdělit na dvě samostatné otázky:

a) způsob, jakým tlumočnick využívá pauz ve vystoupení řečníka;

b) způsob segmentace vlastního simultánního převodu v JC.

Začínají-li jednotlivé položky výčtu velkým písmenem (většinou tehdy, když jde o celou větu), na konci každé položky je tečka. Jsou-li jednotlivé body výčtu dostatečně graficky odlišeny (značkou a/nebo umístěním na samostatný řádek), interpunkční znaménka na konci se psát podle nové normy nemusí.

V následující ukázce je nejdříve krátký výčet zapojen do věty, další pak je číslován a jednotlivé položky obsahují celé věty:

*Podle teorie zdvořilosti, kterou vypracovali Brownová a Levinson (1978), má osoba autora i adresáta negativní tvář a pozitivní tvář, což je obrazné vyjádření přání, aby a) jí **nebyly kladeny překážky** a b) **dosáhla souhlasu**. Každý autor má racionální schopnost vybrat si takovou strategii, aby dosáhl maximálního efektu při minimální ztrátě tváře. Do volby strategie přitom vstupují tři kritéria:*

1. Sociální distance mezi autorem a příjemcem – ta je v případě vědeckého textu velká. Na tom nic nemění fakt, že mezi vědci

existují osobní kontakty. Jakmile začnou psát vědecký článek, osobní blízkost ustupuje sociální vzdálenosti, což se projevuje mj. tím, že se oslovení a druhá osoba nahrazuje osobou třetí (tj. autor se ve vědeckém textu, např. v polemice, neobrací k jinému autorovi přímo – v druhé osobě, nýbrž mluví o něm jako o osobě třetí).

2. Poměrný rozdíl v moci mezi autorem a příjemcem – ten je ovšem ve vědecké obci zpravidla malý.

3. Druh a stupeň požadavků kladených autorem na příjemce, tj. na vědeckou obec.

Poslední příklad ukazuje výčet číslovaný, na konci každé řádky (kromě poslední) bez diakritik:

Zatímco CARS model vznikl na základě analýzy kroků v úvodních pasážích vědeckých článků, Dayův model má spíše proklamativní hodnotu. Autor má v úvodu:

1. vyložit podstatu problému
2. zhodnotit dosavadní literaturu
3. popsat metodu výzkumu
4. uvést základní výsledky výzkumu
5. konstatovat závěry vyplývající z výsledků výzkumu.

12.7 ■ INTERPUNKČNÍ ZNAMÉNKA

Důležitým prostředkem grafického členění textu jsou interpunkční znaménka. Patří k nim tečka, čárka, otazník, vykřičník, středník, dvojtečka, tři tečky, apostrof, uvozovky, pomlčka, spojovník, závorky, lomítko. Jejich užívání se nazývá interpunkce. V češtině se všechna interpunkční znaménka kromě pomlčky připojují k předcházejícímu slovu, zkratce či číslu těsně, bez mezery (na rozdíl např. od Francie, kde se před středník, dvojtečku, otazník apod. přidává 1 mezera). Za každé interpunkční znaménko však náleží mezera. Následuje-li více interpunkčních znamének za sebou, patří mezera jen za poslední z nich, např. (viz Smetanova „Má vlast“). V tomto případě je tedy mezera až za tečkou.

Tečka za zkratkou na konci věty platí také jako tečka za větou (např. u výrazu *apod.*).

12.7.1 TEČKA

Tečka se nepíše za nadpisy, pokud jsou od dalšího textu odděleny graficky (např. vynechanou řádkou). Týká se to především titulních listů knih, nadpisů článků, kapitol, popisků obrázků, tabulek a grafů, a dále jmen autorů ukázek a citátů, pokud stojí na samostatném řádku. Za nadpisy, které jsou součástí textu a nejsou od ostatního textu odděleny jiným grafickým prostředkem, se tečka píše, i když nadpis nemá větnou formu.

S tečkou se píše všechny grafické zkratky: *aj.*, *ap.*, *apod.*, *atd.*, *atp.*, *mj.*, *např.*, *n.* (s. 38n. = a následující stránky, dříve psáno i 38nn.). *příp.*, *s.*, *str.*, *srov.*, *tj.*, *tzn.*, *tzv.*, *v.* (*viz*), *vs.* (*versus*), *zvl.* Jestliže věta končí zkratkou, další tečka se již na konci věty nepíše.

Je-li do textu vložena celá věta v závorce jako samostatná poznámka, tečka se píše za touto větou před ukončením závorky, např.:

V duchu pragmatické orientace je autor nabádán k tomu, aby měl neustále na mysli příjemce textu a formuloval text s neustálým ohledem na něj. (O pojmech autorská zodpovědnost vs. čtenářská zodpovědnost jsme se zmiňovali v kapitole 2.2 o intelektuálních stylech.)

Je-li však vložena poznámka v závorce chápána autorem jako pokračování předchozí věty, začíná malým písmenem a tečka se píše až za závorkou:

V duchu pragmatické orientace je autor nabádán k tomu, aby měl neustále na mysli příjemce textu a formuloval text s neustálým ohledem na něj (o pojmech autorská zodpovědnost vs. čtenářská zodpovědnost jsme se zmiňovali v kapitole 2.2 o intelektuálních stylech).

Tečka se používá i u členění textu pomocí číslic a písmen, např. *A.*, *B.*, *1.1.*, *1.2.*, *I.*, *II.* (viz dále), a u odkazů na ně, např. viz *bod 1.3.1.*

12.7.2 ČÁRKA

Pravidla o užívání **čárky** jsou souhrnně podána v Pravidlech českého pravopisu (ve školním vydání viz s. 56–63, v akademickém vydání viz s. 60–67). Podrobný výklad by přesáhl možnosti této publikace, přesto je vhodné na tomto místě alespoň připomenout, že vsuvky se oddělují od okolního textu čárkami z obou stran (pokud nevyužijeme pomlček nebo závorek), např.:

Zatímco k jazykovému společenství, v našem případě mluvčích češtiny, patříme od narození a od malička si osvojujeme jeho komunikační normy,...

Je-li vsuvka vložena do souvětí, musíme ji na konci oddělit čárkou podle pravidel o oddělování vět hlavních a vedlejších, i když vlastní vsuvku oddělíme pomlčkami:

Je ovšem zapotřebí dodat, že zatímco vzorce (modely) celkové výstavby textu lze přejímat poměrně snadno – i když bychom neměli některé v naší vědě tradiční postupy zcela opomíjet –, musí každá volba konkrétních jazykových prostředků pochopitelně vycházet z norem spisovné češtiny a přitom ovšem pružně reagovat na nově se objevující výrazové potřeby (týká se to především slovníku, zejména odborného názvosloví, tvoření slov i některých jevů syntaktických).

12.7.3 OTAZNÍK

Otazník se ve vědeckých a odborných textech používá zejména u řečnických a podobných otázek (viz odd. 9.1.2) a v titulcích. Někteří autoři si úvodem kladou otázky, na které v dalším textu sami odpovídají, např.:

Součástí této kapitoly budou i odpovědi na otázky: Do jaké míry se čtenář vcítuje do motivace, smýšlení a jednání hlavních postav? Odlišuje se styl Bureše básníka od stylu Bureše prozaika a Bureše publicisty?

Otázku však autor může položit i na závěr jedné kapitoly jako určité přemostění k tématu kapitoly následující (srov. např. poslední větu kap. 2). Dále se otazník užívá i uvnitř věty, kde se však píše v kulatých závorkách k naznačení pochybnosti o tom, zda předcházející výraz je tu na místě, anebo o platnosti předcházejícího tvrzení.

12.7.4 VYKŘIČNÍK

Vykřičník se používá – kromě po větách zvolacích – většinou jen uvnitř věty pro vyjádření nesouhlasu či údivu a uvádí se v závorkách, případně s částicí *sic!* (srov. vyjádření pochybnosti u otazníku).

12.7.5 STŘEDNÍK

Středník naznačuje hlubší předěl než čárka, avšak slabší než tečka. Nebyl proto správně použit v této větě: *Přesnosti se v odborných textech dosahuje mj. užíváním odborných pojmenování; tj. termínů.* Používá se tam, kde chceme naznačit různé stupně obsahové souvislosti mezi jednotlivými částmi textu, např.:

Vědecký text je ovšem zasazen do určitého sociálního kontextu a nese jeho stopy; prozrazuje svůj interakční rámec, nebo jak se také říká – participační rámec.

Využívá se i na konci jednotlivých položek výčtu (viz výše). Po středníku se pokračuje malým písmenem.

12.7.6 DVOJTEČKA

Dvojtečka uvozuje část textu, která svým obsahem z předchozího textu vyplývá nebo jej doplňuje, vysvětluje apod. Užívá se proto též mezi uvozovací větou a přímou řečí (citátem), anebo ve výčtu, buď uvedeném větou, anebo po výrazech *např.*, *kupř.* Následuje-li po dvojtečce nevětný výčet, začíná malým písmenem; jsou-li ve výčtu větné celky, začínají velkým písmenem. Přímá řeč nebo citace začíná po dvojtečce velkým písmenem (a často též uvozovkami).

12.7.7 TŘI TEČKY

Tři tečky na rozdíl od literárních textů, kde naznačují hezitaci (váhání) a přerušovanou nebo nedokončenou výpověď, se ve vědeckých a odborných textech používají buď k vyznačení vypuštěné části citovaného textu (viz odd. 11.3), anebo naznačují neúplnost položek výčtu. Tři tečky nemají členicí funkci, proto se za nimi píše ještě čárka nebo středník všude tam, kde to vyžaduje větná stavba.

Nahrazují-li vynechanou celou větu nebo vynechaná slova uprostřed věty, dělá se mezera před nimi i za nimi (tj. tři tečky se oddělují od ostatního textu mezerou z obou stran).

Naznačují-li jen vynechaný začátek nebo konec věty, připojují se zpravidla těsně k prvnímu/poslednímu uvedenému slovu, např.:

Obvykle se má za to, že...

V navázání na ... se autor pokusil...

... Mezi novými kritiky a jejich pokračovateli, příslušníky chicagské školy, je několik autorů, kteří rétorice věnovali řadu cených studií. Výklady v následující kapitole se proto vztahují k nim.

„Věda je totiž ... ve své podstatě záležitostí komunikativní.“

Ve výčtu, kde tři tečky naznačují jeho neúplnost či pokračování, se mezerou mezi poslední čárkou a tři tečky klade, např.:

Modalita se vyjadřuje takovými jazykovými prostředky, jako jsou slovesa (moci, muset, ...), substantiva apod.

Pro nepřesnost / neurčitost / vágnost / přibližnost nacházíme v našem jazyce množství různých výrazových prostředků. Jsou to jednak tzv. číslovky neurčité, jako několik, málo, několik málo, mnoho, nemálo, statisíce, ..., několikrát, vícekrát, mnohokrát, nescetněkrát, poněkolikrát, několikanásobně, mnohonásobně, ..., několikrátý, několikery, ..., jednak různá příslovce, jako velmi, moc, hodně, poněkud, trochu, více, mnohem více, asi (tak), ...

12.7.8 APOSTROF

Apostrof (odsuvník) nahrazuje vynechané písmeno a ve vědeckých a odborných textech se vyskytuje zejména v citacích cizojazyčného textu. Není-li v pozici na konci slova, není za ním ani před ním mezera, např. *Peter's; l'avion.*

12.7.9 UVOZOVKY

Uvozovky se používají zejména u citací a přiléhají bez mezer k začátku a konci výrazu, který dáváme do uvozovek. Do uvozovek se dávají ty části textu, které doslovně citujeme nebo které chceme od ostatního textu odlišit. Uvozovky též naznačují, že jde o slovo či část textu z jiné stylové vrstvy, případně o metaforické pojmenování, přenesené užití, odstup autora apod. Např.:

Promluvu je třeba chápat jako proces, jako uplatnění jazykového systému, spíše než jako „nadvětnou“ rovinu jazyka; text, ko-

munikát není „jednotka větší než věta“, ale je složen z jednoho nebo více výskytů vět.

Je-li v uvozovkách celá věta, příslušná interpunkční znaménka (tečka, čárka, vykřičník, otazník) se píše před druhým uvozovacím znaménkem. Je-li citace vložena do jiného textu bez věty uvozovací, klade se druhé uvozovací znaménko před znaménko interpunkční, např.: *Idea „outlines“, kdy musím detailně dopředu plánovat, mne spíše svazuje.*

V českém prostředí se užívají uvozovky, jejichž první uvozovací znaménko se píše dole a druhé nahoře (na psacím stroji je nelze odlišit, při psaní na počítači bychom však měli toto pravidlo dodržovat). V jiných státech bývá úzus odlišný, např. ve frankofonních zemích se užívají uvozovky špičaté (« »), v němčině také, ale obráceně (» «), v anglofonních zemích jsou obě uvozovací znaménka umístěna nahoře (“ ”) atp. S rozvojem užívání počítačů při tvorbě textů se zvyšují možnosti užívání různých typů uvozovek, na druhé straně jsme ale někdy nuceni použít jiných uvozovek, než je u nás obvyklé.

Jednoduché uvozovky se často užívají jako citace v citaci, tj. uvnitř složených uvozovek, pro označení některých slov, nebo v přímé řeči. Např.:

„Když slovníkář při definování homofona užije mezi vymezujícími výrazy namísto spojky ‚and‘ spojku ‚or‘, vzniká nejistota, zda se definované slovo má chápat jako homofonum, nebo jako homonymum.“

12.7.10 POMLČKA

Pomlčka od sebe výrazně odděluje části textu. Používá se místo čárky, chce-li autor zdůraznit následující část sdělení, anebo doplnit vsuvku. Pomlčka se odděluje z obou stran mezerou. Jde-li o vsuvku, interpunkční znaménka (tečka, čárka, dvojtečka) se připojují za druhou pomlčku bez mezery. Pomlčka může nahrazovat výrazy *až, až do* nebo *proti (versus)*, např.: *5. – 10. ledna, protiklad znělé – neznělé souhlásky.* Při uvádění číselného rozsahu jen číslicemi (např. u letopočtů, kapitol, stránek textu apod.) se však většinou mezera nedělá, např. *s. 66–69, 1960–62, kap. 3–5.* Pomlčky také mohou nahrazovat zápornky, do kterých se vkládají různé vysvětlivky, např.: *Ověřování znalostí z této oblasti se většinou děje na základě již zmiňovaných technik – písemných projevů žáků.* Nadměrné užívání pomlček může text rozdrobovat a znepřehledňovat.

Někteří autoři pomlčkou oddělují samostatné části textu, např. v rámci jednoho odstavce, při uvádění několika větných příkladů, které spolu nesouvisejí, apod.

12.7.11 SPOJOVNÍK

V tištěném textu je třeba pomlčky odlišovat od **spojovníku**, který je kratší a připojuje se bez mezer, neboť spojuje dvě části slova nebo dva výrazy, které spolu úzce souvisejí. Používá se – na rozdíl od pomlčky – u složených substantiv či adjektiv povahy slučovací (např. u spojení typu *Joliot-Curie, zákon Boyleův-Mariottův, Rh-faktor, n-tice, RNA-viry, pH-metr, NK-buňky, hygienicko-epidemiologický*), u částice *-li* a při dělení slov. Končí-li předcházející řádek spojovníkem patřícím ke složenému výrazu, opakuje se spojovník na začátku následujícího řádku, tj. u druhého členu složeného výrazu. Při dělení slov se připojuje bez mezery. Při psaní textu na počítači je třeba mít na paměti, že program (textový procesor) dělí slova automaticky a že všechny spojovníky (tj. znaky pro dělení slov), které do textu přidáme mechanicky, zde zůstanou.

12.7.12 ZÁVORKY

Do závorky se dávají výrazy, které jsou do věty volně vloženy a kterými vysvětlujeme, doplňujeme nebo objasňujeme obsah dané věty či její části. Do závorky se v odborném textu dávají i zkrácené bibliografické odkazy (*Searle 1990*) a krátké poznámky a mezitextové odkazy, např. *jak jsme uvedli, viz výše, dále též odkazy na jednotlivé položky výčtu, např.: Jejich gramatická stavba je často (nebo vždycky?) shodná se stavbou vět z odstavců (e) a (f)*. Je-li výraz v závorkách součástí výpovědi, píše se tečka až za závorkou, v ostatních případech před ní. Stejně jako uvozovky, přiléhají i závorky bez mezer k začátku a konci výrazu, který chceme takto vyznačit.

Podle platné normy pro úpravu rukopisů se mají v rukopisu přednostně používat kulaté závorky (). Rovné (šikmé) závorky / / psané na psacím stroji pomocí lomítka potřebám tisku nevyhovují, protože nevyznačují začátek a konec textu, který je uveden v závorce. V odevzdávaném strojopisu je proto nutné ručně tyto závorky vyznačit jako kulaté.

Hranaté závorky [] se užívají k označení vynechaného textu [...], k přepisu výslovnosti anebo k vyznačení komentáře autora textu. Je-li k textu připojen číslovaný seznam literatury, na jednotlivá díla či autory se v textu odkazuje příslušným číslem v hranaté závorce.

Závorku v závorce můžeme použít, chceme-li naznačit několik úrovní textu, např. je-li k jednomu z příkladů v závorce ještě doplněna vysvětlivka: *Zjištění provádíme několika různými metodami (motivace, Komenckého „škola hrou“, bez motivace (pouze poslech))*. Nadměrné užívání závorek textu nesvědčí, stejně jako u pomlček.

12.7.13 LOMÍTKO

Lomítko (/) je typografický znak, který má několik funkcí. Ve zlomcích funguje jako šikmá zlomková čára (např. $1/2$); dále se užívá k oddělení jednotlivých údajů, např. při psaní dat (5/6/1998), anebo u telefonních čísel k vyznačení předvolby (02/24245676) apod.; kombinací nuly a lomítka vytvoříme na psacím stroji symbol pro průměr; na psacím stroji se lomítko též používá ve funkci závorky (viz výše).

V textu může lomítko označovat rovnocenné varianty, anebo naopak výběr ze dvou možností (čili alternativy), např. *a/nebo, čtenář/posluchač, přijmeme mužel/ženy na úklid, znaménka připojená před/za zvýrazněný text*, případně zřetel na různé adresáty sdělení, např. *zaslal/-la*. Může také nahrazovat předložku u některých měrných jednotek, např.: počet otáček/min, rychlost v *m/s* nebo *km/hod*, a dále u místních jmen, např. *Ústí n/L, Frankfurt a/M*. Jak je vidět z uvedených příkladů, lomítko se připojuje ke spojovaným výrazům bez mezer. Někdy je však vhodné za lomítkem vynechat mezeru, a to v případě, kdy vznikne dlouhé spojení, které počítač považuje za jedno slovo. Není-li zadáno automatické dělení slov na konci řádku, může tím v textu vzniknout velká mezera, neboť počítač celé spojení přesune na následující řádku.

12.8 ■ VYZNAČOVÁNÍ ČÁSTÍ TEXTU

Autor může různými prostředky zvýšit přehlednost textu a naznačit systematickosti výkladu – může odlišit jevy nadřazené od podřazených či vzájemně souřadných.

Při dílčím členění textu na jednotlivé oddíly se v praxi využívá zcela individuálně různých kombinací římských číslic, arabských číslic, velkých a malých písmen, odrážek apod., případně i s mezititulky. Tyto kombinace metod členění textu většinou jeho přehlednost spíše snižují a zhoršují orientaci v něm, zvláště tehdy, používá-li autor některý prostředek častěji za sebou (např. *a*), *b*), *c*) v různých oddílech textu) nebo dokonce nedůsledně. To však neplatí o pouhé kombinaci čísel s mezititulky nebo zvýraznění ně-

kterých částí textu jiným typem písma. Je-li autor nepozorný, můžeme i v rámci jednoho článku najít např. tuto nesprávnou posloupnost členění: 1., 2), 3), 4., 5., což asi čtenáře dosti zmátne.

U vysoce vědeckých článků a u delších textů se často používá tzv. desetinné třídění, avšak v praxi se zvolené schéma často nedodrжуje. Někteří autoři nepovažují za nutné uvádět základní body osnovy a z nich teprve odvozovat podrobnější třídění, nýbrž přecházejí rovnou od jednoho dílčího problému k dalšímu (tedy např. po bodu 2.7 není bod 3., ale rovnou 3.1).

Mnoho autorů rovněž dává od 3. úrovně členění přednost – i při použití desetinného třídění – podrobnějšímu členění pomocí jiných symbolů, např. pomocí písmen – a), b), c), číslic – 1), 2) nebo 1., 2., odrážek apod. Naproti tomu u začínajících autorů se občas projevuje příliš podrobné členění, až na 5 úrovní (např. 1.1.2.2.1), i tam, kde tomu neodpovídá rozsah textu (např. je-li odborný článek napsán na základě diplomové práce).

Jako ukázkou z praxe můžeme uvést příklad členění a tomu odpovídajícího číselného označování jednotlivých částí jedné monografie z oboru humanitních věd:

Úvod

I. KOMUNIKATIVNÍ ASPEKTY TLUMOČENÍ

1. Úkoly teorie tlumočení

2. Komunikativní funkce simultánního tlumočení

2.1. Průběh procesu simultánního tlumočení

2.2. Komunikativní model procesu simultánního tlumočení

2.3. Jednotka simultánního tlumočení

2.3.1. Jednotka orientace v procesu simultánního tlumočení

2.3.2. Individuální charakter jednotky orientace v procesu simultánního tlumočení

II. PSYCHOLINGVISTICKÉ ASPEKTY PROCESU SIMULTÁNNÍHO TLUMOČENÍ

1. Souběžnost řečových činností v procesu simultánního tlumočení

2. Mechanismy zajišťující souběžnost řečových činností

III. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ÚROVEŇ SIMULTÁNNÍHO TLUMOČENÍ

atd.

Z teoretického hlediska způsob označování částí textu nově stanoví norma ČSN ISO 2145 (Dokumentace – číslování oddílů a pododdílů psaných dokumentů). Delší texty se podle obsahu dělí na díly, kapitoly, podkapitoly, oddíly, pododdíly a odstavce.

12.8.1 Při číselném označování jednotlivých částí textu se autoři mají řídit těmito pravidly:

– Části textu se mají označovat údaji složenými z arabských číslic, které se člení tečkami. Uvnitř číselného údaje se za tečkou nedělá mezera. Na konci číselného výrazu se tečka nepíše. Mezi číslem a textem se dělají dvě mezery;

– Předmluva či úvod se označuje nulou, hlavní text začíná jedničkou;

– Přehledy a obsahy se píší od levé svislice se zřetelem k nejdelšímu číselnému označení:

0	Úvod
1	Začátek kapitoly
1.1	Začátek oddílu
1.1.1	pododdíl 1
1.1.2	pododdíl 2
1.1.2.1	odstavec 1
1.1.2.2	odstavec 2

12.8.2 Další možnosti uvedenou v normě je **abecedně-číselné označování částí textu**, které se má používat v tomto pořadí: velká písmena, římské číslice, arabské číslice, malá písmena. Za velká písmena a číslice náleží tečka a 1 mezera, za malá písmena se připojují závorky (kulaté nebo šikmé) a 1 mezera. Přehledy se řadí stupňovitě nebo od levé svislice, např.:

Úvod

A. První díl

I. První kapitola

1. Oddíl 1

2. Oddíl 2

a) pododdíl 1

b) pododdíl 2

atd.

Uvedené celostátní normy je třeba chápat jako doporučení či směrnice. V redakční i autorské praxi bývají upravovány podle individuálních potřeb a úzu redakce.

SEZNAM LITERATURY

- ADAMS, W. R.: *Think, Read, React, Plan, Write, Rewrite*. CBS College Publishing, New York, Philadelphia, Holt, Rinehart and Winston 1982.
- ANDERSON, J. A., THISTLE, M. W.: On writing scientific papers. *Bull. Can. J. Res.*, 31 Dec. 1947.
- BARRASS, R.: *Scientists Must Write. A Guide to Better Writing for Scientists, Engineers and Students*. London, New York, Chapman and Hall 1978.
- BARTHES, R.: *The pleasures of the text*. New York, Hill 1975.
- BEAUGRANDE, R. de: *Text, Discourse, and Process. Toward a Multidisciplinary Science of Texts*. Norwood, NJ, Ablex 1980.
- BEČKA, J. V.: *Česká stylistika*. Praha, Academia 1992.
- BROWN, P., LEVINSON, S.: Politeness: Some universals in language usage. In: E. Goody (ed.), *Questions and Politeness*. Cambridge, Cambridge University Press 1987.
- CLARK, R., IVANIČ, R.: Consciousness-Raising about the Writing Process. In: A. Garret, M. James (eds.), *Language Awareness in the Classroom*, London, Longmann 1991, s. 168–185.
- CLYNE, M.: Cultural differences in the organization of academic texts: English and German. *Journal of Pragmatics* 11, 1987, s. 211–247.
- CLYNE, M., HOEKS, J., KREUTZ H. J.: Cross-cultural responses to academic discourse patterns. *Folia Linguistica* 23, 1989, s. 457–475.
- CLYNE, M.: Zu kulturellen Unterschieden in der Produktion und Wahrnehmung englischer und deutscher wissenschaftlicher Texte. *Info DaF* 18, 1991, s. 376–383.
- CONNOR, U.: *Contrastive Rhetoric*. Cambridge, Cambridge University Press 1994.
- CONNOR, U.: Argumentative patterns in student essays: Cross-cultural differences. In: U. Connor, R. B. Kaplan (eds.), *Writing across Languages: Analysis of L2 Text*. Reading, MA, Addison Wesley 1987, s. 57–71.
- ČECHOVÁ, M.: O tvorbě odborného textu. In: M. Žemlička (ed.), *Termina* 94, Liberec 1995, s. 30–36.
- ČECHOVÁ, M. a kol.: *Stylistika současné češtiny*. Praha, Institut sociálních vztahů 1997.
- ČMEJRKOVÁ, S.: Jazyk, výchova, osobnost. *ČMF* 74, 1992, č. 2, s. 77–88.
- ČMEJRKOVÁ, S.: Nonnative (academic) writing. In: S. Čmejrková, F. Daneš and E. Havlová (eds.), *Writing vs Speaking. Language, Text, Discourse, Communication*. Tübingen, Gunter Narr 1994, s. 303–310.
- ČMEJRKOVÁ, S.: Normy vědeckého dorozumívání. In: M. Žemlička (ed.), *Termina* 94, Liberec 1995, s. 55–65.
- ČMEJRKOVÁ, S.: Academic writing in Czech and English. In: *Academic Writing. Intercultural and Textual Issues*. Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins 1996, s. 137–152.
- ČMEJRKOVÁ, S., DANEŠ, F.: Academic writing and cultural identity. The case of Czech academic writing. In: A. Duszak (ed.), *Culture and Styles of Academic Discourse*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter 1997, s. 41–62.
- ČMEJRKOVÁ, S.: Čeština v síti. Psanost či mluvenost. O stylu e-mailového dialogu. *NR* 80, 1997, č. 5, s. 225–247.

- DANEŠ, F.: Typy tematických posloupností v textu. *SaS* 29, 1968, č. 2, s. 125–141.
- DANEŠ, F.: Jak psát abstrakty. *Vesmír* 1993, č. 12, s. 709.
- DANEŠ, F.: Prague School functionalism as a precursor of text linguistics. *Cahiers de l'IZSL* 5, 1993, s. 131–142.
- DANEŠ, F.: K mluvenosti a psanosti ve vědecké komunikaci. In: M. Žemlička (ed.), *Termina 94*, Liberec 1995, s. 203–208.
- DANEŠ, F.: Odstavec jako centrální jednotka tematicko-kompoziční výstavby textu. *SaS* 55, 1994, č. 1, s. 1–16.
- DANEŠ, F.: Jazyk vědy. In: F. Daneš a kol., *Český jazyk na přelomu tisíciletí*, Praha, Academia 1997, s. 68–83.
- DANEŠ, F., ČMEJRKOVÁ, S.: Territoriale und kooperative Prinzipien in der Wissenschaftssprache. In: S. Höhne, M. Nekula (Hgg.), *Sprache, Wirtschaft, Kultur. Deutsche und Tschechen in Interaktion*, München, Iudicium Verlag 1997, s. 163–188.
- DAY, R. A.: *How to Write and Publish a Scientific Paper*. New York, Oryx Press 1988.
- DUSZAK, A.: Academic discourse and intellectual styles. *Journal of Pragmatics* 21, 1994, s. 291–313.
- DUSZAK, A.: Relaxing argumentation in academic texts. In: S. Čmejrková, J. Hoffmannová, O. Müllerová, J. Světlá (Hgg.), *Dialoganalyse VI*, Teil 1, Tübingen, Max Niemeyer 1998, s. 221–228.
- ECO, U.: *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc, Votobia 1997.
- ENKVIST, N. E.: Text linguistics for the applier: An orientation. In: U. Connor and R. B. Kaplan (eds.), *Writing across Languages: Analysis of L2 Text*, Reading, MA, Addison-Wesley 1987, s. 23–44.
- ENKVIST, N. E.: Linguistics, Writing and 'Writing'. In: *Semiotica* 86-3/4, Berlin, New York, Walter de Gruyter 1991, s. 325–343.
- ENKVIST, N. E.: Discourse organization, intercultural rhetoric, and translation. In: B. Warwik, S. K. Tanskanen, R. Hiltunen (eds.), *Organization in Discourse*, Turku, University of Turku 1995, s. 41–58.
- FAIGLEY, L.: Competing theories of process: a critique and a proposal. *College English* 48, 1986, s. 527–542.
- FISH, S.: *Is there a Text in this Class?* Cambridge, MA, Harvard University Press 1980.
- FOUCAULT, M.: *The Archeology of Knowledge*. New York, Harper & Row 1972.
- FOWLER, A.: *Kinds of Literature*. Oxford, Oxford University Press 1982.
- FULKERSON, R.: Four philosophies of composition. *College Composition and Communication* 30, 1979, s. 343–348.
- GALTUNG, J.: Structure, culture, and intellectual style: An essay comparing saxonic, teutonic, gallic and nipponic approaches. In: *Social Science Information*, 20. 6. 1981, s. 817–856.
- GALTUNG, J.: Struktur, Kultur und intellektueller Stil. In: A. Wierlacher (ed.), *Das Fremde und das Eigene*, München, Iudicium Verlag 1985, s. 151–153.
- GEERTZ, C.: *The Interpretation of Cultures*. New York, Basic Books 1973.
- GOFFMAN, E.: *Interaction Ritual*. Garden City, NY, Doubleday 1967.
- GOFFMAN, E.: *Forms of Talk*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press 1981.
- GREPL, M., KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Olomouc, Votobia 1998.
- GUSFIELD, J.: The literary rhetoric of science: Comedy and Pathos in Drinking Driver Research. *American Sociological Review* 41, 1976, s. 16–34.

- HALLIDAY, M. A. K., HASAN, R.: *Cohesion in English*. London, Longman 1976.
- HAMP-LYONS, L., HEASLEY, B.: *Study Writing. A Course in Written English for Academic and Professional Purposes*. Cambridge, Cambridge University Press 1987.
- HAUSENBLAS, K.: *Výstavba jazykových projevů a styl*. Praha, Univerzita Karlova 1971.
- HERZBERG, B.: The politics of discourse communities. Paper presented at the CCC Convention, New Orleans, LA, March 1986.
- HINDS, J.: Reader versus writer responsibility: A new typology. In: U. Connor, R. B. Kaplan (eds.), *Writing across Languages: Analysis of L2 Text*, Reading, MA, Addison Wesley 1987, s. 141–152.
- HINDS, J.: Inductive, deductive, quasi-inductive: Expository writing in Japanese, Korean, Chinese, and Thai. In: U. Connor, R. B. Kaplan (eds.), *Coherence: Research and Pedagogical Perspectives*, Alexandria, VA, TESOL 1990, s. 87–110.
- HOFFMANNOVÁ, J.: *Stylistika a.....* Praha, Trizonia 1997.
- HOŠNOVÁ, E.: *K vývoji české syntaxe*. Praha, Univerzita Karlova 1994.
- HYMES, D.: *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press 1974.
- CHLOUPEK, J. a kol.: *Stylistika češtiny*. Praha, SPN 1991.
- JEDLIČKA, A. a kol.: *Základy české stylistiky*. Praha, SPN 1970.
- JELÍNEK, M.: Stylistika. In: *Příruční mluvnice češtiny*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1995, s. 701–780.
- KAPLAN, R. B.: Cultural thought patterns in intercultural education. *Language Learning* 16, 1966, s. 1–20.
- KAPLAN, R. B.: Cultural thought patterns revisited. In: U. Connor, R. B. Kaplan (eds.), *Writing across Languages: Analysis of L2 Text*, Reading, MA, Addison Wesley 1987, s. 9–22.
- KINNEAVY, J. L.: *A Theory of Discourse: the Aims of Discourse*. Englewood Cliffs, NY, Prentice-Hall International 1971.
- KRAUS, J.: K úloze rétoriky v nauce o stylu ve slovanských zemích. In: *Stylistyka I*, Materialy z konferencij Synteza v stylistyce slowianskiej, Opole 1992, s. 65–71.
- KRAUS, J.: Proměny řečnického stylu v češtině. *SaS* 53, 1992, č. 1, s. 1–9.
- KRAUS, J.: K současným vývojovým proměnám vědeckého a odborného vyjadřování. *NŘ* 1994, č. 1, s. 59.
- KRAUS, J.: K soustavě žánrů akademického diskursu. In: O. Mališ (ed.), *Rozumět jazyku*, Praha, Pedagogická fakulta UK 1995, s. 58–65.
- KRAUS, J.: *Rétorika v evropské kultuře*. Praha, Academia 1998.
- KRETZENBACHER, H. L., WEINRICH, H. (Hgg.): *Linguistik der Wissenschaftssprache*. Berlin, New York, Mouton de Gruyter 1995.
- KUHN, T. S.: *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago, University of Chicago Press 1970.
- LEVINSOHN, S. C.: Putting linguistics on a proper footing: Explorations in Goffman's concepts of participation. In: E. Drew, A. Wootton (eds.), *Erving Goffman. Exploring the Interaction Order*, Boston, Northeastern University Press 1988, s. 161–227.
- LEVY, A.: Sny se mi zdají v češtině. *The Prague Post* 28. 8. 1993, s. 1.
- LINDBERG, A.-Ch.: Discourse characteristics in EFL composition in upper secondary schools in Finland. In: *Nordwrite Reports IV*, Trondheim 1991.
- LITTLEWOOD, W. T.: Contrastive pragmatics and the foreign language learner's personality.

- In: K. Sajevara (ed.), *Cross-language Analysis and Second Language Acquisition 1*, Jyväskylä, University of Jyväskylä 1983, s. 179–188.
- MATHESIUS, V.: Řeč a sloh. In: B. Havránek, J. Mukařovský (eds.), *Čtení o jazyce a poezii 1*, Praha, Družstevní práce 1942, s. 13–102.
- MATHESIUS, V.: Cesty k jasnému výkladovému slohu v češtině. In: J. Vachek a E. Macek (eds.), *Vilém Mathesius – Jazyk, kultura a slovesnost*, Praha, Odeon 1982, s. 179–185.
- MATHESIUS, V.: Deset let Pražského lingvistického kroužku. In: J. Vachek a E. Macek (eds.), *Vilém Mathesius – Jazyk, kultura a slovesnost*, Praha, Odeon 1982, s. 439–448.
- MATHESIUS, V.: Functional linguistics 1929. Repr. In: J. Vachek (ed.), *Praguiana: Some Basic and Less Known Aspects of the Prague Linguistic School*, Praha, Academia 1983, s. 121–142.
- MAURANEN, A.: Contrastive ESP rhetoric: Metatext in Finnish-English economic texts. *English for Specific Purposes* 12, 1993, s. 3–22.
- MAURANEN, A.: *Cultural Differences in Academic Rhetoric*. Frankfurt/M 1993.
- MAURANEN, A.: Discourse competence – evidence from thematic development in native and non-native texts. In: *Academic Writing – Research and Applications*. Helsinki, University of Helsinki 1994, s. 1–31.
- MISTRÍK, J.: *Štylistika slovenského jazyka*. Bratislava, SPN 1974, 2. vyd. 1977.
- MURRAY, D.: *Learning by Teaching*. Mont Clair, NY, Boynton-Cook 1982.
- MYERS, G.: The pragmatics of politeness in scientific articles. *Applied Linguistics* 10, 1989, č. 1, s. 1–35.
- NASH, W. (ed.): *The Writing Scholar. Studies in Academic Discourse (= Written Communication Annual, Vol. 3)*, Nottingham 1990.
- NEUSTUPNÝ, J. V.: Důležitost mluvených forem komunikace. *Nový Orient* 10, 1969.
- NICOLS, J.: Nominalization and assertion in scientific Russian prose. In: J. Haiman, S. Thompson (eds.), *Clause Combining in Grammar and Discourse*, Amsterdam 1998, s. 399–428.
- PERELMAN, Ch., OLBRECHTS-TYTECA, L.: *The New Rhetoric: A treatise on Argumentation*. Paris, Notre Dame University Press 1969.
- POŠTOLKOVÁ, B., ROUDNÝ, M., TEJNOR, A.: *O české terminologii*. Praha, Academia 1983.
- PRAGUE STUDIES IN MATHEMATICAL LINGUISTICS 8, Amsterdam 1983, 10, Amsterdam 1990.
- PRAVIDLA ČESKÉHO PRAVOPISU. Školní vydání, Praha, Pansofia 1993.
- PRAVIDLA ČESKÉHO PRAVOPISU. Praha, Academia 1993.
- PŘÍRUČNÍ MLUVNICE ČEŠTINY. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1996.
- PURVES, A. C.: *Writing across Languages and Cultures. Issues in Contrastive Rhetoric (= Written Communication Annual, Vol. 2)*. Albany, NY 1988.
- RAIBLE, W.: Orality and Literacy. In: H. Günther, O. Ludwig (Hgg.), *Schrift und Schriftlichkeit*, Berlin, New York, de Gruyter 1994, s. 1–17.
- RATNOFF, O. D.: How to read a paper. In: K. S. Warren (ed.), *Coping with the Biomedical Literature*, New York, Praeger 1981, s. 95–101.
- RORTY, R.: *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton, NY, Princeton University Press 1979.
- SLAVICA PRAGENSIA IV, Praha, Academia 1963.
- SVĚTLÁ, J.: Členění odborného textu psaného a mluveného. In: M. Žemlička (ed.), *Termina 94*, Liberec 1995, s. 71–80.

- SWALES, J.: *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*. Cambridge, Cambridge University Press 1990.
- ŠMILAUER, V.: Hlavní skladební a slohové nedostatky odborného vyjadřování. In: *O češtině pro Čechy*, Praha, Orbis 1963, s. 240–261.
- THE CHICAGO MANUAL OF STYLE. Chicago, University of Chicago Press, 13. vyd. 1982.
- TODOROV, T.: The origin of genres. *New Literary History* 8, 1976, s. 159–170.
- TOMLIN, R. S.: *Coherence and Grounding in Discourse*. Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins 1987.
- ÚPRAVA PÍSEMNOSTÍ PSANÝCH STROJEM NEBO ZPRACOVANÝCH TEXTOVÝMI EDITORY. ČSN 01 6910, srpen 1997.
- VACHEK, J.: *Written Language: General Problems and Problems of English*. Paris, Mouton 1973.
- VACHEK, J.: Vilém Mathesius as one of the fore-runners of modern textological research. In: S. Čmejrková, F. Šticha (eds.), *The Syntax of Sentence and Text. A Festschrift for František Daneš*, Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins 1994, s. 67–71.
- VENTOLA, E., MAURANEN, A.: Non-native writing and native revising of scientific articles. In: E. Ventola (ed.), *Functional and Systemic Linguistics. Approaches and Uses*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter 1991.
- VENTOLA, E.: Writing scientific English: overcoming intercultural problems. *International Journal of Applied Linguistics* 2/2, 1992, s. 379–418.
- VENTOLA, E.: Abstracts as an object of linguistic study. In: S. Čmejrková, F. Daneš, E. Havlová (eds.), *Writing vs speaking. Language, Text, Discourse, Communication*, Tübingen, Gunter Narr 1994, s. 333–354.
- VENTOLA, E.: From syntax to text. Problems in producing scientific abstracts in L2. In: S. Čmejrková, F. Šticha (eds.): *The Syntax of Sentence and Text. A Festschrift for František Daneš*. Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins 1994, s. 283–306.
- WEINRICH, H.: Wissenschaftssprache, Sprachkultur und die Einheit der Wissenschaft. In: H. L. Kretzenbacher, H. Weinrich (Hgg.), *Linguistik der Wissenschaftssprache*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter 1995, s. 155–172.
- WIDDOWSON, H. G.: *Explorations in Applied Linguistics*. Oxford, Oxford University Press 1979.
- WIDDOWSON, H. G.: *Aspects of Language Teaching*. Oxford, Oxford University Press 1990.
- WITTGENSTEIN, L.: *Philosophical Investigations*. Oxford, Basil Blackwell 1958.
- WOODS, W. F.: Composition textbooks and pedagogical theory 1960–1980. *College English* 43, 1981, 393–409.

LEDA

2551130335

Praktická příručka věnovaná psaní odborných textů svého druhu u nás, chce poradit specialistům, jak srozumitelně, přesvědčivě i osobitě stylizovat své texty. Její specifická spočívá v tom, že seznamuje čtenáře nejen s českými zvyklostmi odborného vyjadřování, ale i normami mezinárodními, zejména anglosaskými.

Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze

Z příručky se například dozvíte:

- jak formulovat své myšlenky jasně a vůči čtenáři vstřícně
- jak text začít, jak jej rozčlenit a ukončit
- jak jej vhodně nazvat a jak napsat jeho abstrakt nebo resumé
- jak mají vypadat náležitosti technické (bibliografické údaje, citace, rejstříky apod.)

Bohatství konkrétních příkladů Vám umožní vybrat si z možností, které čeština nabízí.

Příručka je určena odborníkům v oborech humanitních, přírodovědných a technických, vysokoškolským učitelům i studentům. Přináší poučení jak těm, kteří se se způsoby psaní odborných textů teprve seznamují, tak těm, kteří se chtějí zdokonalit.

ISBN 80-85927-69-1

9 788085 927696